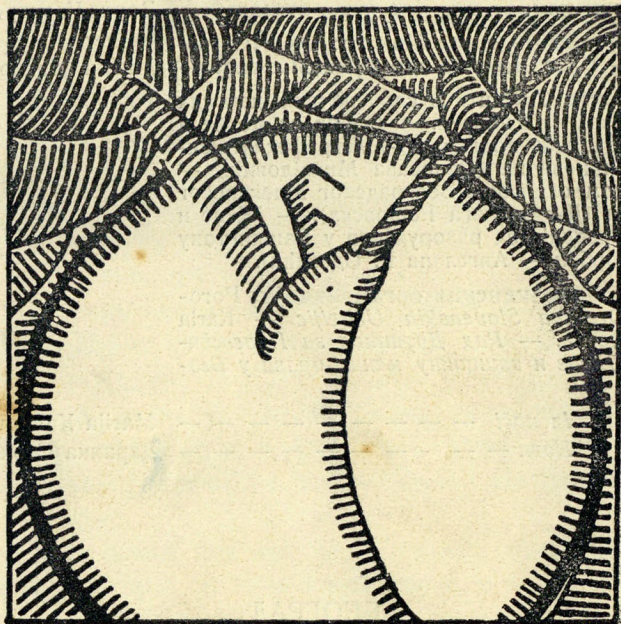

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ.
ženski pokret.
žensko gibanje.

1922

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ

СВЕСКА 1 и 2 — ЈАНУАР—ФЕБРУАР — ГОДИНА III (1922)

УРЕДНИК:

МИЛЕВА Б. МИЛОЈЕВИЋА

С А Д Р Ж А Ј:

- 1 **Пожар Страсти** — Јосип Косор; *Проблем милосрђа и проблем Земље* — — — — — Правда Ристић
- 11 **О problemu prostitucije** — — — — — Alojzija Štebi
- 17 **Закон о адвокатима и жене** — — — — — Николај Д. Пахоруков
- 19 **Женски покрет код нас и на страни** — Зорка Каснар-Караџић
- 28 **Књижевни преглед; Моклер: Физичка љубав** — I део *Жена*. II део *Просвишуска* — Милан Јовановић
- 34 **Белешке:** Скупштина словеначких женских друштава у Љубљани. — Одбор за молбе и Жалбе и указ поштанско-телеграфских женских чиновника (Лепосава Михајловић). — Поводом оснивања Београдског Млекарског Завода (Д-р Јадвига Решовска). — Жене и Конференција за разоружање у Вашингтону (В. Форбен — Ангелина Р. Одавића).
- 40 **Рад наших женских организација:** *Poročilo Društva Slovenskih Učiteljic* — Karla Šinkovčeva. — *Рад Друштва за Просвећивање Жене и заштити њених права у Београду.*
- 48 **Листак: Iz noći** — — — — — Marija Kmetova
Нови — — — — — Даринка Стојановић

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА „БУДУЋНОСТ“ — ДВОРСКА УЛИЦА 17

1922

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ

СВЕСКА 1 и 2 — ЈАНУАР—ФЕБРУАР — ГОДИНА III (1922).

Пожар Страсти — Јосип Косор

— Проблем милосрђа и проблем Земље —

У *Пожару Страсти* постављена су два врло крупна морална проблема: проблем милосрђа и проблем Земље.

Иларије Шалић, благ и попустљив Хришћанин, долази због Земље у сукоб са својим суседом Гушом, прачовеком, незнабошцем, који у својој дивљој, грамзивој љубави према Земљи, не види ништа друго осим ње, и готов је прећи преко свих друштвених закона, кад је она у питању. Заслепљен својом страшћу он сваком приликом кад може откида по коју бразду земље од Иларија. Као добар Хришћанин Иларије све опрашта Гуши. Што му он више попушта, Гуша постаје све гори, док најпосле у свом неваљалству толико не претера, да чак и благог Иларија изводи из стрпљења, и изазове га да га у наступу гњева удави.

По свршетку би изгледало да је морал комада: да ни Хришћанин, ни незнабожац не пролазе на овом свету добро, — један гине, други пада у грех.

Овакав чисто негативан свршетак комада, не може бити потпун. Њиме се само констатује ко не може успети, али нам се не казује, ко би могао успети. То је једна врста лажног свршетка, којим се, место да се одговори на постављено питање, отвара једно ново питање. Ако и Хришћанин и незнабожац морају пропасти, ко ће остати? На то питање г. Косор не одговара.

Већ самим тим што је то питање поставио г. Косор је изашао из круга обичних књижевника, и показао је да припада једној вишој раси уметника, оних, који не осећају само, него и мисле, који не остају на површини, но силазе у дубину једног питања. Ми се надамо да се он неће задржати на пола

пута, и да ће нам у једној од идућих драма дати одговор и на то питање.

Док се г. Косор не реши да ту драму напише, ми ћемо као скромни приказивачи покушати да испитамо узроке из којих ни Хришћанин, ни незнабожац нису могли у животу успети.

Иларије је, на првом месту, учинио једну погрешку, коју Хришћани врло често чине. Он је схватио милосрђе као једну особину која је сама по себи морална. Међутим, једна особина сама по себи није никад ни морална, ни неморална. Моралност се не налази у особинама људи, него у односу у коме њихове особине стоје према моралном циљу, који су они себи одредили.

Циљ сваког морала је стварање или одржавање неке целине. Ако нам нека особина, рецимо н. пр. милосрђе помогне да одржимо или створимо једну целину, она ће бити морална, ако њоме ништа не одржавамо, или ако одржавањем неког штетног дела, доводимо у питање опстанак целине, оно не само да неће бити морално, него може бити чак и неморално. Кад Дон Кихот даје слободу зликовцима, он сигурно не чини никакво морално дело.

Моралност једног дела не зависи дакле од начела по коме се оно ради, него од начина и прилика у којима се то начело примењује. Од узвишеног до смешног има само један корак, а од врлине до порока само један степен. Чим се у некој особини пређе извесна граница и мера, она престаје бити и врлина и постаје порок. Претерана штедљивост назива се тврдичлук, претеран понос охолост итд.

Да би се могло тачно одредити, како ће се неко начело применити, до које ће се границе у његовој примени ићи, мора се много мислити и расуђивати; а Иларије је био католик, коме је мишљење и расуђивање било забрањено.

У католичкој вери право мишљења и расуђивања задржава свештенство за себе. Оно одређује и наређује шта се има радити, а паства је дужна његове налоге слепо извршивати. Савест католика налази се у његовом свештенику, и зато сваки католик мора имати уз себе једног свештеника, који ће за њега мислити. Тако је и за Иларија мислио његов пречасни. Кад је пречасни умро, Иларије, остављен сам себи, осетио се одједном изгубљен, без ослонца, без „очњег вида“, осећао се,

као што би се од прилике осећао слепац, коме би пса и штап одузели. Као што се ученик, који не зна лекцију, очајно хвата за речи које му другови дошаптавају и понавља их, не мислећи много да ли има смисла оно што говори, тако се и Иларије, у мраку у коме је био остао, присећао појединих поука пречасног, и дословно их, онако насумце, примењивао. „Ако те нечастиви прихвати за окрајак ти одсијеци цео скут, и уклони се црном.“ Иларије, који је у Гуши видео нечастивог а у браздама скут, протумачио је ту поуку тако, да Гуши треба дати осам бразда, кад он узме пет.

Иларије није пропао што је био Хришћанин, него што није био прави, потпун Хришћанин. Он је Хришћанство рђаво и сувише субјективно схватио. Он је у својим делима више мислио на себе, него на оне којима је хтео добро учинити. Он је веровао да је у милосрђу главно себе жртвовати, а не њиме нешто постићи. Он није Гуши опраштао зато што га је волео и желео да му помогне, него што је прво хтео да га намами: „нека се увлачи дубље у ступицу, то ће га љуће приквачити, нека суче што дебљу лисичину, да га задави. Кад запазих, да је украо равно пет бразда, било ми је мило и насмијох се ја: — Ала, славни суде!“ Доцније му је попуштао, да би га се отресао као нечастивог, и најпослед, кад је почео сам размишљати, он је опраштао зато што је мислио да тако добри Бог хоће, и да ће тиме небо добити.

Он је имао милосрђа, али није имао љубави према ближњем. Он није никад био надахнут оном јаком, неодољивом љубављу према другоме, у којој се не мисли на себе, ни на суд, ни на нечастивог, ни на Бога, ни на добро дело које се чини, у коме се само једно осећа: бол онога који пати, само једно жели: да се помогне ономе ко страда. Иларијево милосрђе било је милосрђе у коме се чине жртве, али у коме нема љубави, и зато што у њему није било љубави, оно није могло никог спасти.

Да је Иларије био човек од осећаја, он би можда осетио да се право милосрђе не састоји само у попуштању и давању земље; али он је био само један теоретичар, и то на жалост теоретичар, који не уме правилно да мисли.

У одбрану Иларијеву могли бисмо додати да ниједну врлину није можда теже правилно вршити од хришћанског милосрђа.

Европљани су највећу срећу налазили у уживању, па су стога и у милосрђу, по коме је човек производе свога рада ваљао да даје другима да их уживају, видели једну врсту жртвовања себе самог ради добра другога.

Ми данас имамо друге појмове о животу. За нас је човек пре свега једно биће у коме се снага производи, и који живи зато да ту снагу у раду растури. Живот једног створења, које живи зато да ради, не може се објаснити и разумети, ако се оно схвати као део једне радне целине, за коју би оно радило, — од прилике онако као што један орган ради за организам коме припада. Ту предпоставку утврђује још и тај факт, што је природа човечјег рада таква да он не може њиме себе непосредно одржавати, тако да се његов живот, не да ни замислити без једне средине, која би га својим радом одржавала, и за коју би он радио.

Према тој предпоставци, хришћанско милосрђе, које нас упућује да радимо више за друге, но за себе саме, не би значило ниуколико жртвовање себе самог, него би пре могло значити једно природније, рационалније организовање рада, но што би било оно по коме би сваки сам за себе радио. То је у главном и начело поделе рада.

Само, да се подела рада може извести није довољно да само један ради за друге, треба и други да раде за њега. Узајамност, која постоји у природи, оснива се на измени услуга, и што се та измена тачније и правилније врши, равнотежа и пропорција целине ће се боље одржати. Ако би се милосрђе тумачило тако, као да сваки треба да даје више, но што прима, у друштву би било више давања, него примања, и његова би се равнотежа морала покварити. Она би се могла очувати само тако, ако би поред оних, који дају више но што примају, постојао исти број других који би више примали но што би давали. Но, ни то не би много помогло да се целина одржи. Они који би само давали, брзо би се исцрпели не примајући никакву накнаду за оно што дају, док би они други били опет лишени сваке могућности да сами нешто ураде и створе. Осим тога, што би тиме били спречени да своје природне потребе рада задовоље, и да осете оно задовољство које само рад може човеку дати, и које је једно од највећих које се у животу може имати, они ниједну своју радну способност не би могли развити, — остали би

увек на једном ниском ступњу развитка; и уз то још, примајући, а не одужујући се ничим за оно што примају, они би били у правом смислу речи просјаци, који од туђе милости живе.

Могли бисмо се запитати: у чему би се састајало то милосрђе, којим се руши равнотежа целине, без које ни онај ко чини милосрђе, ни онај коме се оно чини, не могу опстати; милосрђе које исцрпљује и упропашћује оне који га врше, а лишава среће, онеспособљава и унижава оне којима се чини? Ако је милосрђе заиста једна врлина, која узвишава и усрећава човека, има ли онда шта милосрдније, него дати и другима прилике, да и они од своје стране буду милосрдни. Али, могло би нам се приметити, милосрђе би тада било узајамно, а узајамно милосрђе, није више милосрђе, него правда.

Ми имамо разлога мислити да је Христос и схватио био милосрђе, као један нарочити облик правде. Његов идеал била је небесна правда, по којој би сваки имао да прими тачно онолико, колико је дао. Док се до те савршене правде не дође, милосрђе је требало да служи, као једна допуна несавршене земаљске правде.

Право се оснива само и једино на раду. Њега ствара и може створити само рад. Сваки онај ко за неког ради, или ће радити (као на пр. деца, млади људи итд.) или је радио (као старци, инвалиди итд.) има права, да тражи од онога за кога је радио, или ће радити, да и он за њега исто толико уради. То је природан закон рада, по коме свака акција или узрок у природи, мора имати своју одређену, одговарајућу реакцију или последицу. По том закону, и свака целина има права да тражи од делова, које она својим радом издржава, да и они за њу раде, као што и сваки део целине, који за њу ради има права, да од ње изискује, да му осигура опстанак и да могућност да ради.

Пре појаве Хришћанства, сваки је народ имао свог засебног Бога или богове, тако да појам о највећој моралној целини, која је обично била представљена у идеји о Богу или боговима, није прелазила обим једног народа или племена. Друштвена правда се није тада разликовала од божје, пошто су обе имале исти критериум: интерес једног народа или племена.

Христос је појам Бога проширио и њиме обухватио цело човечанство. Тиме се и божја правда одвојила од племенске.

Поред интереса једног друштва, створио се сад још један други шири критериум: интерес човечанства.

Са проширењем римске царевине, проширио се био и круг узајамних односа између људи. Један римски грађанин, за време Христа, није живео само од рада својих саплеменика, него и од рада робова, подчињених народа, као што се користио и радом страних народа, и зато је био дужан, да се свима њима за тај рад нечим одужи. Поред права и дужности, које људи као грађани своје земље имају, постоји дакле, још и једно природно право, као и природне дужности људи, које се на њиховом међусобном раду оснивају, а то су: права и дужности човека.

Право човека се не може оправдати без појма о једној великој радној целини, којој би сви људи припадали и за коју би сви радили. Како у једној радној целини делови не раде увек непосредно један за другог, то се они не могу увек, онима, чије производе рада уживају, ни непосредно одужити, и зато им се одужују радећи за целину за коју су и они радили. Помажући без разлике сваки онај део целине, за који им се укаже прилика да раде, они ће снажити целину, и тим снажењем користиће посредно и онима, који су за њих радили, и себи самима.

И тако је постало оно хришћанско правило: да треба чинити добро свима људима без разлике, јер су сви они деца једног истог Бога, т. ј. делови једне исте целине: „Што чините другима, чините себи.“

У својој суштини хришћанско милосрђе није ниуколико било противно правди. Христос није говорио да једни треба да раде, а други да уживају, него да ваља један за другог да радимо. Он није казао да ваља опраштати увреде, зато што рђава дела треба да остану некажњена, но што је мислио, да људи нису позвани да изричу казне, и да је боље за њих, да помогну један другом да се поправе погрешке, које су учинили, него да још и њиховим казнама и осветама учине, да оне казне којима нас природне последице наших дела за наше погрешке кажњавају, буду још горе и страшније.

Хришћанско милосрђе било је у ствари оно исто што и правда. Оно је, заступило једну правду која је била шира и налазила се изван друштвене, а то је била: човечанска, природна правда.

Како у оно време, појам о правима човека, није скоро ни постојао, Христос их није ни могао бранити у име неког права, него само у име милосрђа. Милосрђе, у оно доба, није значило милостињу, него једну моралну дужност, коју су људи били дужни испуњавати, и ако их ни један друштвени закон на то није обвезивао. Другим речима, оно је тада заступало: једно непризнато право.

Од времена кад је Христос живео, друштвени односи су се много изменили, па и милосрђе је добило један други значај. Развитак свести и радних способности људи донео је собом и већи развитак њихових права, тако да је данас већи део оних права, која је Христос у име милосрђа бранио, законом признат, и људи су законима обвезани да их поштују. Данас на пр. нико више не сме да истуче и убије слугу, као што се то некад са робовима радило; сваки је дужан да плати ономе, ко за њега ради итд. Кад се законом зајемчава људима да ће добити оно што су радом заслужили, онда и милосрђе, којим треба више дати но што је законом одређено, изгледаће, као једна врста милостиње, којом се неком даје више но што је он у ствари заслужио. Што се друштвена правда буде више усавршавала, биће и све мање слушајева у којима ће бити потребно да се милосрђем утиче — оно ће постајати све излишније, све ће мање бити милостиња, а све више дужност.

Колико је милосрђе корисно, кад се схвати као једна морална дужност, толико може да буде штетно, ако се схвати као једна милостиња. Начело милостиње, по коме би сваком Хришћанину била дужност, да се жртвује за друге, и да им даје више но што су у ствари заслужили, може имати врло опасно наличје, јер они којима се милостиња чини, могу из тог начела сасвим логично извести, да су други дужни да се за њих жртвују, и да у име неких хришћанских дужности они имају права да изискују да им се да више но што су заслужили. Друштво у коме би сваки мислио, да има права тражити више но што је заслужио, не би много напредовало, и с тога милосрђе као милостињу не треба ни у једном друштву трпети. Друштво се не одржава жртвама, него радом, не одржава се милостињом, него правдом, па стога задатак милосрђа не сме никад бити да руши правду, него да је исправља, допуњује и проширује, једном речи, да нам помогне да дођемо

једног дана до оне праве, савршене правде, којом ће се сваком доделити тачно онолико колико је заслужио.

Пошто нема изгледа да ћемо скоро до тог степена савршенства доћи, ми ћемо морати још дуго милосрђе звати у помоћ. Да не бисмо имали од њега више штете, но користи, ми ваља при његовом вршењу, да имамо увек на уму ова два правила: 1), да циљ милосрђа, као и циљ правде треба да буде: одржавање или стварање највеће целине, о којој имамо појма; 2), да је само оно дело милосрдно, којим се неком помаже да постане способнији и кориснији део целине, а не оно којим се он чини још неспособнијим, и навикава да живи на туђ рачун.

Cherbuliez је на једном месту рекао, да је човеку лакше да буде јунак, но да врши своју дужност. Да постане јунак или да учини грех, он има само да иде за својим осећањем, не питајући се много куд ће отићи, и шта ће постићи; док при вршењу дужности, он мора свој рад удешавати и ограничавати према једном одређеном циљу, мора радити само оно што је потребно да се уради, а не оно што би он имао вољу да уради. Можда је и то један од разлога, што је и у моралу, човек морао да пође од крајњих тачака: греха и милосрђа, морао да чини оно што није требало да чини, или да ради више него што је требало, да би дошао до средине, у којој се налази правда и дужност, по којима се мора радити само оно што треба.

Док је Иларије размишљао и упињао се да својим неразвијеним умом пронађе циљ живота, Гуша је, не мислећи ништа, ишао тамо куд га је нагон водио.

Али, питање је, и у томе можда лежи сав интерес *Пожара Страси* — који нагон покреће једног човека, који не мисли. У Европи се до јуче веровало, да је нагон самоодржања главан и основан нагон човека. Г. Косор је пошао даље, и хтео је, да види шта се иза тог нагона налази.

Да би то дознао, он је прво ослободио човека не само од свих друштвених предрасуда и конвенционалних идеја, него и од свих моралних појмова, могло би се рећи, од свих појмова у опште. Он је свео човека на најнижи, најсировији тип који може постојати, узео га је на самом његовом из-

вору, изнео га је онаквог какав је морао изгледати, кад је из руку творца изашао.

Један несвестан део снаге земљине, затворен у једном човечијем облику, у коме се свест још није пробудила, једна снага, која се сама од себе троши, органи који се сами аутоматски покрећу, механизам, који сам од себе ради, једна жива машина, која иде за својим радом као за својом судбином — ето, то је Гуша. И у том првом зачетку човечанства, у самом корену његовог живота, г. Косор је покушао да пронађе прави циљ човека.

Као г. Крлежа у *Хрвашкој Рапсодији*, у путницима вагона, који је носио хрватског генија, тако је и г. Косор у Гуши, у тој још непробуђеној души, на том белом листу, на коме мисао није још ништа својом руком исписала, нашао, утиснут као један водени жиг, уткан и нераздвојан од живота, један једини нагон: да ради Земљу; једну једину љубав: љубав према земљи.

Такви типови као што је Гуша, не могу се психолошки анализирати, пошто душа није још ни развијена у њима, они нису још ни животиње, чији би се поступци физиолишким законима могли објаснити, они се налазе у оном стадиуму, у коме је човек само део једне планете и зато се могу објаснити једино законима механике, по којима се планете по васиони крећу.

Од свог света у коме живи, Гуша је способан да осети само једну ствар, а то је: привлачну снагу Земље. Земља га привлачи, јер је он из ње, тако рећи, изникао, на њој одрастао, на њој живи, она га храни и он за њу ради. Непосредно везан за њу, он само за њу и зна, само њу види, само њу воли. Та „света Земља“ му је, као што би г. Крлежа рекао: „у крви, и у мозгу, и речима, и клетви, и благослову, његова прва и последња вредност“.

У том његовом дуету са Земљом, људи су му били непотребни. Он није осећао ниједну од оних потреба, које би се друштвеним радом могле задовољити. Он није осећао потребу науке, измењивања мисли, као ни потребу друштвених установа и друштвене организације. Између њега и друштва није било никаквих веза из којих би се нека љубав могла развићи. Њему су људи само сметали да у земљи ужива како би он хтео; њихови закони су га спречавали

да слободно ради, зато их је он мрзео и таманио их где је стигао.

Гуша није био нерадник, није био ни себичан, а није имао ни обичне људске пороке, он је имао само једну ману: није трпео људе. Он је био један од оних сељака, за које г. Ђипико каже, да „воле више плодну земљу но мајку рођену, јаче воле вола по срцу побратима, но брата рођена.“

Да је и човек један део Земље, то се већ одавно зна, само, док се он раније сматрао као једна врста паразита, кога Земља с више или мање добре воље издржава, сад почиње да се увиђа, да он није на Земљи баш тако пасиван као што се мислило, него да је и он једна активна чињеница на њој, која својим радом доприноси њеном стварању и одржавању.

Између човека и Земље постојали би на тај начин стварни радни односи основани на њиховом међусобном раду. Где има радних односа мора бити и неког морала, који ће их регулисати. Тај морал би се оснивао на оном природном закону, по коме Земља даје човеку тачно онолико, колико и он за њу уради. Основно начело тог морала било би: да је човек дужан да ради за Земљу, јер га она храни, и да зато што за њу ради, има права да ужива један део производа њеног рада.

На том узајамном раду оснива се и љубав коју човек осећа према Земљи. Он не воли Земљу само зато што га она храни, него и зато што он за њу ради. Воли је, зато што је она предмет његовог рада, што је она унеколико дело његових руку, што и он има неког удела у њеном стварању. Воли је као што мати воли своје дете, као што учитељ воли свог ученика, као што се само воли и може волети оно што је човеку најдраже: циљ његовог рада.

Као радна јединица Земље, човек ће имати за задатак да је својим радом одржава. То ће бити његова најважнија функција, као што ће нагон одржавања Земље, и љубав према Земљи или Земљољубље, бити основна осећања која ће га покретати на рад.

Из тог основног, општег, полусвесног и неодређеног нагона одржавања Земље развијаће се постепено код људи, посебна, свесна осећања и љубави према појединим одређеним деловима Земље, око којих би они свој рад за њу усредсредили, исто онако као што се из једног неодређеног, мате-

ринског инстинкта развија код матера свесна и одређена љубав према сваком детету понаособ.

Ако се заиста утврди да човек не ради земљу само ради себе, него и ради ње, ако он од свог рада на Земљи ужива само интерес, а главница иде природи, могло би се поставити једно питање: да ли се Земља може сматрати као својина човека?

Сав грех, који је Гуша учинио, налазио се можда у томе, што се он није задовољио тиме да ради Земљу, и да га она храни, него је хтео и да она буде његова. Као што Иларије није умео да воли људе, Гуша није умео да воли Земљу. Он је био и сувише прост, да би могао појмити, да је главно радити и уживати, а не имати, — и сувише некултуран, да би могао оценити вредност рада људског на земљи и разумети: да ништећи људе он убија један део свести земљине.

И Иларије и Гуша били су сувише једнострани да би могли сваки за себе успети. Кад би се покушало да се од њих двојице састави један комбинован тип, ми бисмо имали у њему можда слику човека какав ће он у будућности бити.

Из пепела, који је *Пожар Спирити* за собом оставио, васкрснуће можда једног дана један феникс, у коме ће бити уједињене и Иларијева и Гушина душа. У њему ће оживети један нов тип човека који ће умети бити и човек и део Земље, и који ће разумети, да су Земља и човек једно, да се не може волети Земља, а да се у исто време не воли и човек, и да се не може волети човек а да се у исто време не воли и Земља.

Правда Ристић.

O problemu prostitucije

Članek „Jedan moral za ljude i žene“ v 9. in 10. številki „Ž. P.“ se dotika v glavnem vprašanja prostitucije, zato sem dala tudi svojemu članku gorenji naslov. Gospa Milojevičeva je strnila svoja izvajanja v tri poglavitne zahteve. S 1. in 3. zahtevo soglašam popolnoma, a glede točke 2. imam oddvojeno mnenje, zlasti glede tega, da „zakonom donesite obavezu braka“. Takšen zakon bi bil po mojem mnenju nasilje. Nočem se spuščati v analizo razlogov, ki govore proti obveznosti zakona

(braka), ker to vprašanje še ni dozorelo. Da pa sklepanje zakonov mogočno ovirata tako močno ukorenjen in razširjen nazor o dvojni morali in prostituciji — v bivstvu se krijeta ta dva pojma — o tem ni dvoma. Prostitucija degenerira zdravje, moralo in etično čuvstvovanje in pojmovanje.

V naslednjem hočem govoriti le o vzrokih, iz katerih izvirata prostitucija in ž njo dvojna morala.

Raziskovati vzroke o tem, zakaj da neomejeno gospoduje dvojna morala glede presojevanja seksualnega življenja moža in žene, se pravi, pokazovati vedno in iznova na različno družabno stališče moža in žene: mož uživa privilegije, žena ne uživa niti pravice. Iz tega nezdravega razmerja, iz razmerja močnejšega (samo namišljeno močnejšega) proti slabejšemu, se je rodila prostitucija, to največje ponižanje za ženo, ne le za ono, katero zadene ta zla usoda, temveč za vse, ker ponižuje prostitucija najvišje, česar je zmožna žena — materinstvo.

Prostitucija je torej posledica socijalne krivice. Socijalnih krivic pa ni mogoče odpraviti drugače nego s popolno preobrazbo današnjega družabnega reda. S tem pa je že tudi začrtana smer našega dela (rada). Preobrazba današnjega družabnega reda se seveda ne bo izvršila od danes na jutri, toda kljub temu ne smemo pozabiti pri vsem podrobnem delu na cilj, in vse kar započnemo, moramo započeti s tega gledišta.

Prostitucija je socijalen pojav — to sem hotela ugotoviti najprej. Da bi jo v razmerah, v kakršnih živimo danes, mogli iztrebiti popolnoma, to je utopija. Ali marsikatero orožje si lahko skujemo v boju proti njej, ako pogledamo, katere okoliščine ugodno vplivajo na njeno razširjenje.

Brez ozira na prirojeno duševno manjvrednost ki je dostikrat vzrok prostituiranja, padajo dekleta v prostitucijo iz mnogih drugih vzrokov, kakor: pomanjkljiva domača vzgoja, prezgodea boj za kruh, nizke mezde, nekateri poklici, slabe stanovaniske razmere, alkohol, pohlep po brezdelnem življenju in luksusu. Če premotrino vse te vzroke, vidimo takoj njih socijalno lice. Toda premnogokrat se zgodi, da vidi družba le posledice, a za vzroke je gluha in slepa, ker jej manjka čut kolektivne odgovornosti.

1.) Pomanjkljiva domača vzgoja. Tehnični napredek industrije, sploh ves ustroj današnjega ekonomskega življenja, je razrušil družinsko življenje. Oče in mati morata na delo, da preživljata sebe in družino — deca je prepuščena sama sebi in vplivu ceste. Mnogokdaj je tudi nezmožnost staršev, ki zabranjuje pravilno vzgojo dece. Nagoni se bohotno razvijajo, posledice se pokazujejo že pri desetletni deci.

2.) Prezgoden boj za kruh. Proletarske rodbine, iz katerih se rekrutira največje število prostitutk, nimajo sredstev za dovoljno šolanje svojih otrok. Otroci morajo čimpreje „s trebuhom za kruhom“ in tako vidimo že 14 letna dekleta v fabrikah, rudnikih, obrti; kjer delajo ta na telesu in duši še nedozorela dekleta med moškimi, je hitro storjen prvi korak v mračno globino. In oni žalostni pojav po večjih mestih, ko prodajajo pozno v noč nedorastli otroci slaščice, cvetice i t. d. po kavarnah in restavracijah, je nesporno združen s prostitucijo.

3.) Nizke mezde. Pojav, da prejemajo ženske delovne moči manjše mezde — pa naj bodo zaposlene v industriji, trgovini, kontoarjih — je žalostna vsakdanja resnica. In cinično utemeljevanje od strani podjetnikov za ta pojav: „Dekleta si lahko prislužijo denar še na drugačen način“. In marsikatera od njih, zlasti čenima več doma, išče zaslužka s prodajanjem svojega telesa. Ne preostaja jej drugega — ali gladovati, ali na cesto.

4.) Nekateri poklici. Žene natakarike in kasirke po kavarnah, restavracijah, barih, žene sobarice po hotelih, so naravnost predistinirane, da množe armado prostitutk. Dostikrat ne prejemajo v teh poklicih niti fiksne plače in so navezane le na napitnino, in višina napitnine je odvisna od njihove ljubeznivosti in uslužnosti napram moškim.

5.) Slabe stanovanjske razmere so v velemestih in industrijskih krajih, kjer so natrpani v malih in zatohlih stanovanjih odrastli in nedorastli, člani družine in podnajemniki in kjer se izvršujejo brez sramu spolni procesi, eden izmed poglavitnih vzrokov prostitucije. Mladini, ki dorsšča v takšnih prilikah, govoriti o neoskrjenosti telesa do zakona, bi bilo danes bob ob steno.

6.) Alkohol je oni vrag, ki spaja moški in ženski svet v divji ples okolo oltarja Venere.

7.) Pohlep po brezdelnem življenju in luksusu ne uvaja v prostitucijo le dekleta iz proletarskega razreda, temveč

zavaja tudi dekleta in poročene žene iz takozvanih „boljših krogov“.

Kako omejiti te vzroke že v sedanjosti na minimum? Z dobro in resno voljo od strani družbe in države bi se dalo mnogo doseči.

1.) Za ublažitev pomanjkljive domače vzgoje nam je vse polno sredstev na razpolago. Zabavišča za deco v predšolski dobi po sistemu doktorice Marije Montessorijeve, sistem, ki sloni na vzgoji k samodelavnosti in samozavesti, dnevna zavetišča za šoloobvezno deco, šolske gojiteljice i t. d. — moderno mladinsko gibanje nam nudi toliko dobrih sredstev za pomoč vzgoje v družini, da nam je treba le izbirati. Česar bi pa pri vseh teh institucijah ne smeli zanemarjati — tudi to je vrlo važno — stik z materami in vpliv na nje. V vseh teh institucijah bi se s pridom lahko udejevale žene iz onih krogov, katerih moški del prejema pisma z vsebinò: „...izvolite dodjite, imam za Vas nešto naročito...“ Tako bi se vsaj oddolžile nedolžnim žrtvam ki hodijo zanje na Golgoto. Žene teh krogov itak navadno nimajo težjega dela, kakor je izbiranje toalet. V takih institucijah bi lahko odslužile dekleta en del svoje obvezne službene dobe, kakršno zahteva gospa Milojevičeva v svojem članku. Takšno delo bi bilo v neizmerno korist državi in družbi.

2.) Družba, ki peha že nedoletno deco v boj za obstanek, je slabo urejena. Da bi odpravili v doglednem času to krivico, tega ni pričakovati, ker je ekonomsko življenje faktor, ki najtežje prenaša nasilne izpremembe. Država in družba, kje tega starši sami ne zmorejo, pa bi ne smela prepuščati te dece samo sebi in slepemu slučaju. Ravno starost od 14. do 18. leta je najnevarnejša doba za mladega človeka. Tej mladini bi morali biti na razpolago športni prostori, čitalnice i t. d. V tem pogledu nam bi morala biti vzor Amerika, kjer imajo vse polno takozvanih „klubov“, ki odvrtaajo mladino od slabih vplivov.

3.) Boj proti nizkim mezdám ženskih uslužbenk je mogoče izvojevati le v močnih sindikatih. Vsaka žena, ki vstopi v katerikoli službo, bi se morala zavedati, da je odslej solidarnost z vsemi izkoriščanimi predpogoj njenega materijelnega obstoja. Buditi to zavest, bi bilo važno delo ženskih organizacij. Dalje bi bila v tem oziru tudi važna zahteva, da se uvede za vse poklice eksistenčni minimum, dovoljen ne le za preživljanje ene osebe

temveč družine Tako bi se dala izvesti tudi zahteva gospe Mi-lojevičeve, da bi se omogočala poroka že mladim ljudem, ker brez osigurane eksistence ni mogoče misliti na srečen zakon. — Sicer bi pa morala biti častna zadeva vsake delovne žene, da ne prodaja svoje delovne moči nižje kakor moški, da ne dela umazane konkurence.

4.) Kar se tiče nekaterih ženskih poklicev, ki dajejo ugodna tla za razvoj prostitucije, moramo zahtevati zakonske predpise, ki prepovedujejo ženam izvrševanje takih poklicev.

5.) Mizerne stanovanjske razmere — to je oni strahotni socijalni problem, ki nas duši sedaj bolj kakor preje. V tem oziru bo treba dolgoletnega dela, in po pojmi, ki vladajo v naših vladnih krogih, tudi revolucijonarnega dela. V tem vprašanju ni mogoče temeljite rešitve brez sodelovanja državnih oblasti. Čehoslovaška republika ima izvrsten zakon v tem pogledu. Čehoslovaški državni predstavniki se niso ustrašili najradikalnejšega sredstva-ekspropriacije zemljišč za stavbe. A naši vladni krmarji pravijo, da je takšna zahteva — boljševiska.

Stanovanjska beda sili naravnost na nemoralno življenje. Človek si želi doma, a ima brlog brez najprimitivnejše udobnosti. Ali je čudno, da si išče v svojem ohupu utehe drugod? Nagoni dobe premoč nad njim, alkohol jih še podžge in armada kriminalnih individijev se množi.

Marsikaj bi lahko storila tudi privatna inicijativa. Kot zgled za privatno inicijativo naj nevedem delo Angležinje Octavije Hill. Octavia Hill je po večletnem studiju stanovanjske mizerije v vzhodnem delu Londona nakupila L. 1873 s pomočjo radodarnega prijatelja tri popolnoma zanemarjene hiše. Ko jih je preuredila v udobna mala stanovanja, je oddala stanovanja proti nizki najemnini delavskim družinam. Pogoj za vsakega kdor je hotel dobiti stanovanje v teh hišah, je bil, da je strogo izpolnjeval vse predpise hišnega reda glede snage, morale in točnega plačevanja najemnine. Najemnino je pobirala Octavia Hill sama vsak teden. Njeno energično, a poleg tega ljubeznivo postopanje, njena vedna pripravljenost, da pomaga z nasvetom in dejanjem, je vplivalo vzgojno na stanovalce. Pomagala je materam pri vzgoji dece, očetom ob času nezaposlenosti. Kadar je zavladovala nezaposlenost, tedaj so stanovalci popravljali — proti plačilu seveda — hiše. Napravila je igrališče za deco, velike skupne kuhinje za pranje, veliko dvorano, kjer je poučevala žene

in doraščajoča dekleta. Kar je preostalo od najemnin, to je potrošila za olepšanje hiš in stanovanj in se je ozirala na individualno želje najemnikov. V teku enega leta je imela že 15 hiš na razpolago. Ustanovila je posebno žensko organizacijo; članice te organizacije so redno vsak teden obiskovale vse najemnike. S svojim smotrenim delom je izboljšala življenski položaj nešteti družin, a ne z miloščino, temveč s pravimi socialno-pedagogičnimi sredstvi.

Po tej mali ekskurziji v prošlost, glede katere bi pa človek vroče želel, da bi bila pri nas živa sedanost, nadaljujem še o ostalih dveh vzrokih prostitucije.

6.) Razmerje alkohola napram prostituciji bi najboljše označili z variacijo prislovice, ki pravi, „da je vojna oče vseh stvari.“ Najprej alkohol, potem prostitucija, spolne bolezni idiotizem i t. d. i t. d. — to so cvetke, iz katerih je spleten Bacchov venec. Popolna prepoved alkohola, to mora biti naša deviza, ne le z ozirom na prostitucijo, temveč še iz mnogih drugih ozirov, zlasti iz nacionalno-ekonomskih. Amerika se ni ustrašila tega radikalnega sredstva in ima popolno prepoved točenja alkoholnih pijač. O dobrih posledicah te prepovedi poroča v ugledni nemški reviji „Der Kunstwart“, Pavel Hundt, sledeče: „Pivovarne in žgalnice so preustrojile svoje obrate in zaposlujejo sedaj več delavstva in ga tudi boljše plačujejo. Majestic-žgalnice v Peroriji (Illinois) proizvajajo sedaj iz slada sirup in imajo 8—10 krat več zaposlenih kakor preje. Drug učinek je ta, da imajo sedaj ljudje mnogo več denarja za nakup različnih življenskih potrebščin. Prav bivstveni so pa javni prihranki po kaznilnicah bolnicah, azilih i t. d. V državi Massachusetts so nastanili prebivalce 26 kaznilnic v petih. Prisilna delavnica v Cincinnatiju, ima namesto 350 prisiljencev le še 75 in prištedi na leto 40.000 dolarjev. U državi Ohio so vložili pol leta po uvedbi prepovedi alkohola v hranilnice 6 $\frac{1}{2}$ milijonov dolarjev več kakor prejev enekam razdobju. Zahteve ljudi po duhovnih užitkih naraščajo, povpraševanje po dobrih revijah in knjigah je tako močno, da mu je težko zadostiti. Za stanovanja in obleko se potroši več, gledališča se razsvitajo, družinsko življenje se pogloblja“.

7.) Kako zaježiti pohlep po brezdelnem življenju in luksusu? To je važna stran vzgoje doma in v javnosti. Na materah je v prvi vrsti, da z zgledom vzgajajo svoje hčere in sinove k delu, k preprostosti. Javnost pa bi morala pričeti

neizprosen boj proti luksusu, ki ni obsojanja vreden le z nacionalno-ekonomskih vidikov, temveč tudi iz gledišta moralne vzgoje naroda. Vsakdo pa, kjerkoli deluje, ima mnogo prilike, da pokaže vrednost poštenega dela.

Samo dotaknila sem se nekaterih vzrokov, ki pospešujejo prostitucijo in vzdržujejo dvojno moralo. Če bi hotele me žene pričeti s sistematičnim delom, da se odpravijo ti vzroki, bi takoj ob prvem koraku zadele na zaprekonimamo foruma, kjer bi lahko uresničevale svoje zahteve. Javni mandati nam manjkajo, zato najprej energičen boj za pravo glasa.

Štebi Alojzija.

Закон о адвокатима и жене

Завршујући наш чланак о женама адвокатима у Белгији (в. Женски Покрет, св. I 1921.) рекли смо:

„Срећни су Белгијанци, када су они, једва залечивши тешке ране са бојишта, могли приступити решавању великих проблема садашњости. А ми? Можемо ли ми с нашим турским погледима на жену и помислити на оваква схватања социјалних проблема и на сличне законске пројекте?“

Преварили смо се... И ако основа предлога закона о адвокатима и адвокатским приправницима у Краљевини С.Х.С. не каже изрично, да и жене са одговарајућим квалификацијама могу бити адвокати, ипак су се нашле установе, корпорације и појединци људи, — представници виших судова, адвокатуре, правне мисли ит.д., који су се изразили јасно и одлучно за допуштање женама вршења адвокатске праксе.

У низу тих лица први је г. Драгић Солдатовић, судија касационог суда и члан комисије за израду закона о адвокатима и адвокатским приправницима.

У овоме одвојеном мишљењу пројеката на закон (в. Архив за правне и друштвене науке књ. II Бр. 3) г. Солдатовић је навео да би изриком требало допустити и женска лица да могу постати јавни правозаступници, кад испуне све услове, који се законом о правозаступницима траже. „После овог рата, вели г. Солдатовић, јасно се види да је женскиње показало своју велику способност за многе послове, за које се

није раније мислило да је у стању да ради. На нашем правном факултету има на близу три стотине студенткиња права, и не би било право да им се затворе врата у адвокатски ред, јер то неће бити на штету угледа адвоката, а међутим модерни закони као швајцарски, француски и др. то допуштају“.

Мишљење г. Солдатовића прихватио је у целини Београдски Апелациони Суд.

Слично гледиште заузео је и Београдски Касациони Суд.

У реферату представљеном општој седници Касационог Суда, — а који је предат и г. Министру Правде, г. Јоца Јовановић, касациони судија приметио је, да „када већ и сам пројектовани закон о чиновницима грађанског реда дозвољава, да жена може бити чиновник, под погодбама тамо прописаним, зашто не дозволити да женскиње може обављати адвокатуру, ако испуњава све погодбе, које се овим пројектом закона траже? Зар се може и сме предпоставити да женскиње, као лекар, професор, инжињер и др. може боље и успешније вршити своју службу и отправљати дужност звања, него женскиње, које би као адвокат имало заступати, штитити и бранити права и интерес појединих грађана пред судовима, властима и корпорацијама? Ако по ранијем закону о јавним правозаступницима од 1865 г. са изменама од 30/IX 1871. г. и 15/X 1896 г. женскиње није могло бити адвокат, то је објашњиво због историјских разлога, тим што тада није било доста школованих и квалификованих жена. А сада је друкчије. Сада, када је већ знатан број женскиња под указом, зашто не дозвољавати да жена обавља и адвокатски рад?“...

И виши врховни суд за Босну и Херцеговину истог је мишљења. Он потпуно прихвата предлог г. Солдатовића да се и оспособљеном женскињу допусти да врши адвокатуру, кад данашње модерно доба иде за тим, да се и женама да могућност да што више суделују у јавном животу. Што се тиче нарочито Босне и Херцеговине, то је тим оправданије што је допуштено да женско лице може вршити, и у истини врши, код суда правну праксу као судски аскултант.

Но не само представници судова, већ и сами адвокати почели су да прихватају предлог г. Солдатовића.

Одвјетнички одбор у Осјеку у својој општој седници претресао је пројект закона о адвокатима, па је нашао да „пошто је минули светски рат показао да и жене имају спреме, снаге

и одлучне воље да успешно раде у струкама, које им пре нису биле приступачне, нема паметних разлога да им се забрани приступ у одвјетништво; кад им се не брани да постану лекари, инжињери, професори ит.д., као што им се не брани похађање правног факултета“...

Пошто нам је познато, да поред већ поменутих виших судова, корпорација и лица и читав низ наших виђених правника — и теоретичара и практичара — заступа гледиште да треба и жена да добије право вршења адвокатурске праксе, — има више вероватности, да ће наша жена скоро постати и у сфери правног делања достојан и пуноправни колега мушкарца.

Наша жена стиче то право на основу зрелог и практичног смисла и истрајности, које показује у друштвеном раду.

Николај Д. Пахоруков

Женски покрет код нас и на страни*)

Госпође и Господо,

Матица Напредних Жена започиње данашњим даном серију својих зимских конференција. И пала ми је у део та пријатна дужност да као члан Д. П. Ж. З. П. одржим у овој сезони прву.

У овој дворани у којој сваки кутак потсећа на који светао тренутак из једне дуге богате прошлости испуњене интензивним културним радом, чуло је се свакако безброј предавања од изванредно добрих предавача, који су умели, много боље но што бих била у стању ја, да објасне праву сврху јавних конференција уопште. Па ипак, нека ми буде допуштено да свега у две-три речи истакнем значај јавних предавања у пропагирању баш наших феминистичких идеја.

Сваки нови друштвени покрет има против себе, одмах у почетку, читаву војску огорчених непријатеља. И ја не знам како би тачније било рећи, на жалост или на радост, најогорченији противници нових покрета готово су увек они који о покрету, о коме је реч, знају обично врло мало, или ни-

*) Предавање заказано за 4/II у Н. Саду.

мало тачнога, а врло, врло много нетачног, погрешно схваћеног, изврнуто тумаченог. И женски покрет је једна од тих занимљивих друштвених појава, која је имала и има најогорченије противнике међу онима, који су најслабије били обавештени.

Шта се све већ није подметало намерама феминисткиња, не само код нас, него у целом свету? Колико пута им је приписивано да чине баш оно против чега се оне најенергичније боре? Зар им није подметано да су оне поборнице слободне љубави, дајући тој речи значење: проституција, док су оне у целом свету прве скочиле против проституције, против трговине белим робљем? Зар им није подметано да иду на то да сруше породицу, да се одрекну својих материнских дужности, док је њихов цео рад показао да је заштита деце, заштита мајки организована само благодарећи њиховом истрајном старању?

И баш због тих намерних или ненамерних заблуда потребно је да женске организације одржавају стално јавне конференције. Потребно је да оне који су у заблуди, који су погрешно обавештени, упознају са њиховим истинским тежњама и потребно је да, саопштавајући шта је до сада урађено, пробуде жељу за јавним радом код шире публике, потребно је да их подстакну и покрену на рад.

Из свих тих разлога Матица Напредних Жена и организује низ конференција, и ја сам за предмет првог предавања узела тему: Женски покрет код нас и на страни.

Нећу вас замарати дуго набрајањем шта су до сада све постигле женске организације у свету, јер кад бих вам изређала све, доиста бих вас морала заморити; ја ћу се задржати само на једном концизном и површном прегледу. Истаћи ћу у свакој земљи само ону област рада на којој су жене дале фрапантних резултата. Пођимо са Америком. Можете ли, госпође и господо, да замислите довољно јасно како мора изгледати земља у којој се никад не попије ни кап алкохола, земља у којој алкохол не постоји; можете га купити једино отрованог за најнужније медицинске препарате. А колико вас је баш и овде који сте имали прилике да видите разорно дејство пића, тог великог народног непријатеља. Сви ви знате доста о Америци, о оном трезвеном радном духу које веје кроз целу земљу, о оној солидној култури, о благостању које

влада у земљи. И верујте да до таквог благостања може доћи само земља у којој се не пије, у којој се увек трезвено мисли и ради. Вођена је једна нарочита статистика од како је укинута продаја пића. И резултати те статистике су сјајни. Апсане су готово празне, туче ретке, нехотична убиства која се врше у несвесном стању, каквих је код нас тако често, искључена су. И треба да нам импонује, да нашем женском роду служи на част, да су женске организације, феминисткиње, удружене са организацијом трезвењака, отпочеле, спровеле и извршиле то велико дело. Нису то постигле ни лако ни брзо. Преко педесет и више година су морале придобијати свет за ту идеју, нарочито придобијати људе, јер није значило мало нанети смртни удар једној од најразвијенијих трговина која је богатила људе, јер није значило мало претворити у пустош ону онако сјајно развијену виноградарску културу познату широм целог света. Али оне су учиниле то гигантско дело. Трговина са алкохолом не постоји више у Америци, а на огромном простору где су се жутели и руменели леви виногради, данас се прекопава, вештачки исхрањује и припрема земљиште за друге плодове потребније за исхрану човекову. Помињем вам из рада америчких женских организација само ту једну тачку феминистичког програма.

Знате да је једна друга од врло важних тачака женског покрета заштита деце. И поменућу вам у том погледу енглеске женске организације. До каквог су савршенства довеле вештину гајења и подизања деце, до како су високог степена подигле физичко, интелектуално и морално васпитање омладине, а како им сјајно изгледају дечја сиротишта и дечје болнице кроз које веје дух једне нежне, брижљиве, материнске неге.

Да вам поменем шта су у Немачкој урадиле жене за културно подизање немачке сељанке. Њихове сјајно организоване домаћичке школе створиле су од немачке сељанке културну, просвећену држављанку, а од немачке сеоске куће уређено културно склониште, у коме је могућно живети угодно, радити, мислити и осећати.

И да се зауставим само још мало на једној од врло младих држава, на Чехо-Словачкој, која нам импонује својим моћним развијањем, која нам баш ових дана памет помера високим курсем свога новца, док ми падамо у без-

дан. Сви ми добро знамо да је томе главни разлог једна солидна економска политика која се кроз земљу спроводи. Али можда ћете мало бити изненађени кад сазнате да чешке женске организације нису биле само сараднице у спровођењу те политике, него и творци. У току последњих година европског рата, у доба кад су припреме за стварање чехо-словачке самосталне и слободне државе биле у највећем јеку, жене су биле творци оне грандиозне идеје која је ту земљу оволико подигла, идеје да се створе „економски савети“.

И оне се нису зауставиле на идеји. Идеју су спровеле у дело. Заједно са људима створиле су те економске савете, који нису ништа друго него полузванични органи јавне контроле за снабдевање храном; исти су наскоро добили карактер и јавне контроле над штедњом. Ти економски савети функционишу и данас. Председник њине централне организације је жена. Петина чланова у тим саветима морају према правилима да буду увек жене. Али често их има више. Ти економски савети су од првог дана па до данас имали за задатак да бде над правилним исхрањивањем земље. Читаве женске патроле су крстариле на свим местима где се продаја и препродаја животних намирница врши. Залазиле су и у села. Ти економски савети су тачно знали колико хране у земљи има, и њихова извозничка и увозничка политика није била никад случајна него смишљена. Али зато ниједна кућа није добијала више него што јој треба и није могла ни смела плаћати више од одређеног. Ти економски савети су утицали и васпитно. Навикаван је свет да троши колико му је најпотребније, да не расипа узалудно, јер ма колико имао новаца, он нема права у интересу свом и у интересу државном да га троши некорисно. И зато је пре неколико недеља чехо-словачка влада била у стању да своје чиновништву смањи додатке на скупоћу са 20%, јер је њина породица научила ту вештину да излази са малим на крај, и јер је у томе помаже целокупна организација земље.

Побројала сам вам свега неколико крупних резултата до којих је довео рад тих просвећених женских организација. Али рећи ћете ми, можда, зашто нам говорите о Америци, о Енглеској, о Немачкој, о Чехо-Словачкој, друго смо ми, друкчија је наша земља, наше прилике, наша жена. Не стоји она на тако високом ступњу културе, није она сазрела за јаван

рад, нема код нас услова за феминизам. Нисмо ми индустријска земља, ми смо једна патриархална, земљорадничка земља.

Варате се ако тако мислите. Нема другог пута и начина да се наша жена просвећује, да сазрева за јаван рад него да се стварају женске организације од оног малог броја културних жена које имамо, и да оне увлаче у јаван посао остале. Ту на раду, на делу, сарађујући ма на којој од тачака феминистичког програма оспособиће се оне, сазреће за јаван рад, створиће својој земљи тековине сличне онима које су Америчанке дале својој Америци, Немице својој Немачкој, Енглескиње својој Енглеској, Чехиње и Словакиње својој Чехо-Словачкој.

Исто се тако варате ако мислите да у нашој патриархалној земљорадничкој земљи нема услова за феминизам. Зашто ми наше прилике у земљи гледамо увек кроз некакав дурбин који баца светлост на сто година уназад. Зашто не гледамо отвореним очима на данашње стање ствари. И ако смо млада земља ми се у великој брзини развијамо напоредо са осталим европским земљама. Погрешно је пре свега схватање да наша жена већ и овог тренутка, без спреме и припреме, није способна за самосталан рад. Сетимо је се како је изгледала у једном великом историском тренутку, кад су је после слома Србијиног 1915, преконоћ тако рећи, прилике препородиле, дале јој у руке троструку дужност, дужност мајке, и хранитеља, и старешине. Људи отишли са војском, избегли у далеке земље да се оданде не врате годинама. А жена остала да чува огњиште, децу и дочека непријатеља. Како је муњевитом брзином умела да се снађе у ново-створеним приликама. После непуне године ви пролазите кроз улице окупираних српских варошица а целу трговину држе чврсто у рукама жене. Пролазите кроз плодне српске равнице, а поља узорана, усеви сазрели, житнице пуне да зајазе гладног непријатеља, а присебност, енергија наше жене стигла је и да склони, закопа дубоко под земљу и довољно хране да исхрани своју децу, и да претекне и за децу варошку.

Па зар, госпође и господо, таква жена не носи у себи клицу способности за успешан јаван рад, зар она нема права да тражи у своме селу домаћичку школу која ће је просветити, научити да створи својој породици угоднији живот, зар она нема права да учествује у општинским управама, да тражи да њено село добије кречану да би јој кућа могла бити

светла и чиста, да тражи да се ископају здрави бунари, да не дангуби сатима док нанесе воду, да тражи боље путеве да се не гуши вечито у блату, да тражи да се у њеном селу мање пече ракија, а појача млечна производња.

Сви ми налазимо да има права.

Услови за фенимизам јављају се у једној земљи онда кад се дође до свести да није од штете него од користи по земљу да жена не живи у незнању, у мраку, да њена енергија духа не остане успавана, него да се пробуди и подстакне на акцију у свим правцима.

А до те свести се код нас дошло. И рад је отпочео. Почетак је, иде још споро и тешко, али иде се унапред. Можемо се већ похвалити и којим скромним резултатом. Круг ће се ширити, захватати све шире слојеве и ми нећемо и не смемо изостати ни иза Чехиња и Словакиња, ни иза Немаца, Енглескиња и Американки. Прихватајући једну по једну тачку феминистичког програма, и ми ћемо дати тековине нашој земљи какве су дале оне.

Ја ћу вам овде укратко поменути резултат рада Друштва за Просвећивање Жене и Заштиту Њених Права.

Више је него извесно да вам је познат почетак рада тог нашег младог феминистичког друштва које је имало да издржи толико буре као и сви нови покрети. Али друштво је истрајно и у дугом низу конференција и кроз лист, и кроз скупштине и кроз социолошке течајеве стрпљиво разбијало заблуде, смањивало број противника, повећало број присталица. Схвативши потребе времена оно је себи ставило у задатак да интензивно, у свим правцима, ради на културном подизању жене. Данашње друштвене прилике у нашој земљи траже од жене више рада и више духовне снаге, него што су то тражиле у прошлом веку. И жена за њих има да се спреми. *Физички* јој је потребно да усаврши своју окретност и умешност, *интелектуално* јој је потребно да прошири своје знање и своју довитљивост, *морално* јој је потребно да стекне истрајност и чврстину воље.

Да бисте увидели да и наш Женски Покрет који је почео да се развија тек недавно, показује на делу резултате по којима са пуно оправдане наде очекује да ће се ускоро моћи мерити са радом женских организација у другим културним земљама, ја ћу вам дати биланс његових најновијих тековина.

1). Одржавање курсева за неписмене.

У овом тренутку се тај курс одржава за женско и мушко железничко особље. Курс је организовало друштво уз помоћ одсека за народно просвећивање Мин. Просвете.

Друштво је нашло локал, снабдело га огревом, прикупило ученике. За сада су ученици већином железничко особље од 18—40 година. Одсек Министарства је дао потребне књиге и доделио на рад учитељицу.

2). Отворени су курсеви за кројење и шивење одела и за прављење шешира, да би се студенткињама, чиновницама и женама чији су дохотци за живот мали, омогућило да са мало новаца од новог или старог материјала створе себи укусно одело. Пријаве за те курсеве су биле толико многобројне да је Друштво принуђено да одржи један дуг низ. Сваки курс траје по 6 недеља, а број ученица у једном ограничен је на 40. Министарство Индустије је помогло Друштво у том раду са 5000 дин., а америчка мисија Д-р Ридера поклонила је двадесет шиваћих машина.

Крајем јануара одржани су испити на курсу кројења. Свака ученица је урадила до десет шешира за потребу своје породице или својих познаница. Свака је могла ванредно zgodно да употреби стари материјал, а они који су рађени од новог материјала стају свега за једну трећину дућанских цена. Израда је била укусна и беспрекорна.

Испити курсева за кројење одржаће се крајем овог месеца.

Трећа тековина су домаћичке школе. Узевши за углед оне типичне и савршене домаћичке школе које су у Немачкој и Чехо-Словачкој подигле село на врло висок културни ниво, наша женска организација ради упорно на томе да и ми добијемо такве школе у што већем броју. Неколико наших учитељица које су у Чехо-Словачкој прошле кроз такве школе, руководиће њима код нас и спремиће у нашој средини сличне учитељске снаге. За сада је таква школа отворена у Пожези, а ових дана се отварају у пожаревачком округу још две, једна у селу Кули, друга у Пругову.

Најтеже је ишло за финансијску помоћ. У Пожези је обилну помоћ пружила тамошња здравствена станица, а сада је већ добивена сума од 50.000 од Земљорадничких Задруга и по 3000 од Мин. Народног Здравља и Мин. Просвете. Велику количину плавог посуђа које је за те школе потребно

добиле су наше чланице као прилог из наших угледних трговина. Немам времена да вам овом приликом говорим детаљно о типу тих школа, али ако би се у овој средини појавила жеља да се сличне школе отварају по селима у Војводини, Друштво ће вам изаћи на сусрет са потребним обавештењима.

Четврта овогодишња друштвена тековина са којом има наше друштво нарочито много разлога да се поноси јесте Женски Клуб. Благодарје нарочито иницијативи и енергичном раду г-ђице Даринке Грујић, директорке сиротишта у Каменици, Друштво П. Ж. З. П. има данас тако леп и тако укусан локал где чланице Ж. Покрета могу добити укусно сервиран доручак, ужину, ручак и чај, да се са њиме не би постиделе ни пред једном странкињом. Кад уђете на први мах учини вам се да сте ушли у један од најлуксузнијих београдских локала. Беле се лаке провидне завесе, сијају укусни махагони стоцићи, преливају у хиљаду боја свилени лампиони и вазе са разноврсним цвећем. И док не сазнате са колико много труда, а са колико мало новаца је све то створено, чисто бисте почели да критикујете Друштво што му је тај луксуз био потребан. Али кад сазнате да је све то тако сјајно створено са врло мало материјалних средстава, а врло много укуса и довитљивости, ви онда промените израз лица и са одушевљењем помишљате колико уме живот да учини лепим, просвећена, културна жена, са развијеним осећањем за лепо, и колико је потребно васпитавати у том правцу нашу женску омладину.

Прву материјалну подлогу за отварањем клуба дале су чланице прикупљањем прилога од редовних чланова, утемељача, добротвора и великих добротвора.

Тако је прикупљено до 25.000. Са тим новцем и прилогом Мин. Соц. Политике од 16.000 плаћена је кирија за пола године и узет је сав потребан намештај, посуђе, и нешто књига. И овде је са скупоченим поклонима у намештају изашла у сусрет мисија Д-р Ридера. Лампионе и све остале украсе направиле су саме чланице.

Главни је циљ отварању тога клуба био да наше студенткиње и младе женске чиновнице добију један пријатан локал, чист од дуванског дима и мириса алкохола, где ће се моћи одморити, ужинати или ручати, прочитати новине, листове, или радити штогод, какав ручни рад или спремати се за своје часове. Колико од њих нема топле собе где би се прекодан

могла склонити. А ако ми нашим студенткињама и чиновницама не дамо прилике да се одморе у чистом и виде лепо, како можемо очекивати од њих да то лепо створе једнога дана у својој кући.

Даља намера је била да се добије и локал где би се једанпут недељно могло приредити пријатно забавно вече коме увек претходи по какво занимљиво предавање. На тим забавним вечерима имају приступа и мушки чланови. Друштво још намерава да ускоро почне приређивати мале занимљиве приказе. У облику позоришних сцена приказивала би се напоре до домаћица која уме окретно и паметно да управља својом кућом и да са мало средстава створи пријатно и топло огњиште и с друге стране домаћица која неумешношћу и лењошћу разорава свој дом и домаћу срећу и мир. Очеvidно је да стицање таквог угодног локала ствара Друштву могућности да успешно приводи у дело многе своје лепе намере у погледу развијања домаћинства.

И, најзад, последњи данашњи успеси Ж. Покрета јесу улазак женских чланова у Одбор за редуцирање чиновника, како би се заштитило женско чиновништво. Резултати овог рада саопштиће вам се чим буду постигнути.

И после свега могу ли вас упитати: не говоре резултати врло речито од колике су потребе женске организације у нашој земљи, и не побивају ли наше речи и наша дела одлучно све приговоре који се често праве од стране необавештених? Зато је и потребно стрпљиво и истрајно покретати на рад, будити вољу и дух код широких маса нашег женског света, и речима и делом разбијати предрасуде и заблуде, смањивати број противника, повећавати број присталица

Зорка Каснар-Караџић

Књижевни преглед

МОКЛЕР: ФИЗИЧКА ЉУБАВ

I део *Жена*, II део *Просишушка* у преводу г. Радивоја Караџића. (Издања С. Б. Цвијановића, Београд, 1921.)

Г. Maurice Herbet, министар и дипломата, је 1919 издао једну књигу, која се звала *L' Avenir de la France*. Њена су поглавља говорила о свему и свачему и била су подељена стручњацима. Г. Camille Mauclair-у је пало у част да у тој књизи говори о музици и лепим вештинама. Резиме тога његова чланка било би ово: Боље стање нашег позоришног морала, издизање наше уметничке критике, ускрс артистичког регионализма, напори у свима нашим уметностима да поврате децентрални индивидуализам на синтезама једне француске школе! Ми имамо више добрих темперамената него и једна друга земља, али се њима дисциплина не допада и уређење недостаје. Свет од нас очекује правце, наше је место резервисано. Али наши људи, који стварају, треба да буду скупљени у једну хијерархију истинске сагласности... Ето његовог симпатичног начина мишљења! — Ја не познајем тога човека и његове идеје и ја немам никакве, ни зле ни добре, предрасуде о њему. Кад сам видео Г. Р. Караџићев превод *Физичке Љубави*, на чијем сам заглављу прочитао то име, ја се нисам ни радовао, ни чудило. Прочитао сам ипак с љубопитством ту књигу и сматрам за право да је похвалим.

На 200 страница 16⁰ говори се о жени и то као о жени у ужем значењу те речи и као о проститутки у најширем значењу те речи. Проблем Физичке љубави изложен је, с погледом на жену, скоро исцрпно. На први поглед књига изгледа врло лична, јер њен писац не оперише строго научном методом, даје да се осети његово осетљиво и алтруистичко

ја, што све даје делу један субјективан израз. Духовити људи многе ствари мало увеличају а многе подреде и њима се мора по нешто одбити на ту духовитост. Али са г. Maclair-ом није сасвим тај случај. Он је овде помало уметник. Да то није, његова књига би била можда сувопарна, не би била овако течна. Срећом, он у себи сједињује једну уметничку особину да уочи, филозофски укусу да промисли и моћ да изрази. Зато он говори уједно као човек, као социолог, као алтруист, као стилист. Зато је његова књига за препоруку.

Први део његовог дела — *Жена* — мени изгледа да је толико тачан да не бих имао разлога да га уопште аналишем, осим ако то не бих чинио за оне који читају само приказе а не и књиге. Писац овде устаје против заблуда, незнања, предрасуда и бруталности времена, мушкараца и Европе. Ту се говори о удовици и њеним мукама, о привидној и правој дефлорацији, о акту и расположењима која га прате, о верности, лажи и љубомори, о полном незнању (да ли су порок ствари које то нису?) и т. д. Мислим да би сваки савремен човек смео да потпише те текстове, ако не увек због реформи које излазе као логична последица идеја које су у њима, а оно по осуди коју мора човек данашњице да осети, и по гнушању које осећа према нашим заблудама и предрасудама.

Са другом књигом, ствар стоји нешто друкчије. Мени се чини да је ту над Maclair-ом социологом, филозофом и посматрачем, превагнуо Maclair песник, духовит човек и стилист. *Просишшушка* Maclair-ова је једна песма и њој и о њој. Сами наслови појединих глава у *Просишшушки*, то казују. Ево их: двобој човека и проститутке, њено тело, њен стил, њене љубави, храброст, искупљење, њена будућност... Ови чланци су пуни опажања, пуни закључака, пуни анегдота, доказа, објашњења, слика. Њима ништа не достаје да се допадне, али не да им се следује. Оно што им не достаје, то је општи закључак. Човек заиста долази до једне исцрпне монографије, он чита један фини есеј о једном предмету који је збиља за нас људе од чула и политике врло занимљив; али крајњи утисак је чудан. Чудан бар за мушкараца. Он добија утисак као да је проституција једно фатално зло, социална нужност; чини вам се да се то организовано насиље не може сузбити, не може слистити са лица земље. Апсурди за

срце, за укус, за оно људско, питомо, цивилизовано у нама, они остају неизмењиве догме за друштвену животињу, за статистичара, за мужјака. Вај! да човек опет поверује у демоне, у *vis maior*, у оно што је Ђура Јакшић назвао „придељење“. Али од овога се мора отимати. Треба осмотрити ствар и с друге тачке гледишта, имајмо право на наду да видимо ствари и мало друкчије.

Г. Maclair се диже против схватања љубави — греха, али он се устеже да размисли шта је натерало човечанство да прими и да се вековима држи тога схватања. Он не схвата да је то била једна нужност финих моралиста, дело пророка, богова и хероја, не разуме тешкоћу старих који су полно питање уздизали до висине морала стварајући због њега религије, како се то мени чини. Али и не упуштајући се у испитивања о пореклу религија, могло би се веровати да су оне постале пре из потребе за моралом, проистекле из цивилизације а не из дубина преисторије. Не примајући то гледиште, коме се бољи духови постепено повраћају, г. Maclair као да чини „уступке времену“. Он говори о свима могућим заводљивостима само не о оној основној. На страни 104 у другоме делу он говори о гађењу проститутке које она осећа према мужјаку; на страни 87, истога дела, он се демантује јер говори о Месалинама; на страни 24, опет истога дела, он долази на Ломбровову теорију о рођеној блудници... Али преко те поставке он прелази овлаш и сувише дискретно да би јој дао један значај који јој се, у више случајева, даје. Па чиме нас онда награђује за те своје празнине? Несумњиво подацима, подацима који подсећају на оне старе уџбенике Економије пре Адама Смита, неких грана права пре Русоа и пре Монтескјеа. Он нам пружа прегрштима драгоцену обиље, читаве камаре. Суптилан дух, он нама оставља да их вежемо по својој вољи и по својој памети у снопове. Он нам даје и трагично и комично у проституцији, и лепо и ружно у њој. Узгред он чини и по неки виц на немачку филозофију, на наш морал, на наше схватање. Али, — шта мари? — он нам даје податке. Познајући *добро* проститутку он нам је слика тако верно у свим њеним облицима да је и ми можемо прочитати као и он; човек, који је свакако много живео, он говори о ономе што је видео. Француз, он говори занимљиво и духовито, као што би да је Немац говорио као медицинар

и статистичар, да је Рус као Мистик, да је Енглеz као суво-паран моралист — о истом предмету. Неумитан је, казује истину, прави утисак; рођено опажање. Из средине чији се морал и чији се друштвени склоп дијаметрално разликују од тога у нас, он говори о тананостима свога друштва, о његовом злу, о његовој блазираности. Као оно Шанфор: о вечерама без апетита, о спавању без љубави...

То за нас мало вреди. Ми смо једна сива нација, чије су животне енергије још у бујању и у развоју. Ми још једемо јер смо гладни, љубимо јер волимо. Али и ако је то тако, ми треба да видимо, према овом темпу који узимају наше потребе, како ће ускоро бити. Ако је ова књига један апел на мужјаке на Западу, онда може бити једна опомена за жене у Југославији. Оне су те које треба код нас да читају ову књигу, да виде шта очекује можда њих саме, али сигурно њине кћери, њине млађе пасове... Оне су те које треба да васпитањем и другим утицајем припреме реакцију на ово зло које се тамо већ учврстило а које се код нас тек приближава, јер ми још и немамо проституцију, онакву каква је око Мауслaиg-а, у његовој образованој отаџбини. Да нам се не деси да нам оно што нам данас изгледа фантастично, буде сутра груба стварност...

Г. Мауслaиg, видећете кад га будете читали, уздиже проститутку скоро у ранг светитељки, мученица; ја се против тога буним. Ми се сви мање више мучимо, али оне се збиља муче више, па ипак оне нису светитељке, јер оне данас не дају своје тело као она светитељка која је то чинила само да би посетила Гроб Господњи, него да, неваспитане и просте, страће своје нерве, своју вољу, своју снагу, своја чула. Г. Мауслaиg говори више срцем него памећу; он хвали оно што је за осуду. Хришћанскије би било помоћи порочном да се излечи, него хвалити га што пропада. Он пише језгровито, аргументисано, на жалост; он нас вуче прелазећи у патетизам, у крајности. Верујем да вам не ће бити смешно ако признам да нисам свакад потпуно знао шта хоће тај човек са својом проститутком. Он говори о њој као злу, затим о њој као неопходности и тражи, — невероватно! — за њих право на мере грађанске заштите које се осигуравају и за свако друго занимање.

Леп пријатељ жена! Свакако: таксе, осмо-часовни рад, синдикати, право на штрајк, право неорганизованим да их замене.... Уместо да се дигне дефинитивно против проституције, он нам даје повода за овакве консеквенце. То је жесток удар на савест, на напредак. Уместо да се руше барјере које спутавају жену, он хоће да их овековечи, уместо да каже неку реч о леку који би било нужно дати човечанству у моралној кризи, он говори о отровима, о ропству — јер је проституција увек ропство — а Месалине су болест. Он не дели проститутке на жене које су то због беде и жене које су то због болести, него их спаја и хоће да их организује. Уместо да једне ослобађа беде а друге болести, он их оставља беди и болести.

Можда се ја и он *пошћуно не разумемо* и у толико је ствар занимљивија. То је свакако зато што основни појмови у проблему који нас занима нису пречишћени. Поквареност је данас демскратисана и ја то приписујем недостатку религије и незнању.

Ми смо напустили патријархални морал, морал библије а нисмо усвојили ни морал хигијене. Кад би се могла да води нека психолошка статистика, и кад би се могла да упореди са ранијим временима, ствар би била јаснија. Г. Maclair може и да не мисли тако. Ја мислим да се проституција своди на економски и хигијенски проблем. Под хигијеном ја разумем и хигијену душе. Дајте жени ослобођење и равноправност, будите према њој правичнији — то је све. Проституције ће нестати или ће се онда друкче организовати. Ако с новим друштвом дође правичнија подела добара а не само, да се тако изразим платонска равноправност, наш ће проблем бити преполовљен. Што се тиче проституције која проистиче из болести — она је озбиљније друштвено питање. Без претензије да будем духовит, ја озбиљно хоћу да нагласим да онда треба установити и мушку проституцију. — То се неће! — Е па онда, с каквим се правом жене затварају због својих недостатака економских, социјалних, моралних или умних у блуднице? — Позивам сваког пријатеља проституције да се замисли у положају једне од тих жена! Шта би он радио да од његовог органа за плођење направе орган за зараду, да од његових најсветијих осећаја створе његову професију, да га приморају да општи са сваком женом која му плати као што

то данас мора да чини махом свака несрећница, коју друштво прогласи за јавну женску? — Али људи угњетавају жену и примају сваку овакву мисао као одпадничку. Стринберг је једног човека ових идеја прогласио за бесполног. Може се мислити колико су други, ситнији од њега реакционарнији и затуцанији.

Ја сам пао у ватру и говорио сам више оно што ме је болело, него оно што сам прочитао код г. Maclair-a. Ипак ја га препоручујем, њега вреди читати, с њим вреди прећи домен који треба познавати. Он је ваљан психолог а то је најважније код људи који се упуштају у ово питање. Ја га од срца препоручујем, јер он шири видике и даје подстреке за резновање. Ако се с њим и не сложимо, ми осећамо једно задовољство кад га пређемо, као кад се сврши неки курс.

А на крају, допустите још једном да поновим: Религијски морал или хигијена! То је *за данас* спас за жену. Сви друштвени услови, друштва таквог какво је данас, иду на то да јој онемогуће оба ова морала. Зато треба имати јаку вољу. Зато ја стајем и дајем реч Г. Жил Пајоу:

Жене, које сте свесне и напредне, развијајте вољу својих другарица. Ваша јака воља издигнуће вас изнад свих жртвовања, свих неправди; она ће вас одвести победи. Ослобађајте се свесно, али на свим фронтима. Једна од вас ми је лепо парафразирала ону Гетеову реч која је престала бити смешна. Верујте: *Alle weibliche Krankheiten sind aus einem Punkte zu heilen!* Ја бих додао: *И све невоље!* Није могуће не веровати у ту истину. Дижите само ниво свога интелекта. Досегнућете брзо ове бруталне мужјаке који су само мужјаци и који воде у човечанству политику мужјака а не политику људи.

Милан Јовановић.

Белешке

Скупштина словеначких женских друштава у Љубљани. — 2 фебруара о. г. био је састанак делегата свих словеначких женских друштава у циљу да заједнички што интензивније раде на заштити деце и младежи.

Друга тачка је била разговор о заједничком женском листу. Скупштини су присуствовале као делегати Друштва за просвећивање жене и заштиту њених права г-ца Милева Петровић и г-ђа Милева Милојевић.

Скуп је поздравила г-ђа Франа Таучар и изразила своју радост што су била заступљена сва женска друштва без обзира на њихово страначко мишљење. Констатовала је да су на састанку заступљена 24 женска друштва са 48 заступница. Г-ђа *Енгелман*, као заступница Кола Југословенских Сестара из Љубљане, поред топлог поздрава удруживању друштава у заједничку акцију, истакла је да би сва женска словеначка друштва требала да се здруже око листа Женског Покрета. Г-ца *Алојзија Шшеби* је изнела исцрпан реферат, у стварним статистичким подацима, о положају напуштене незаштићене деце у Словеначкој. Цифре су биле језовито велике. Све присутне је задобила за подизање дечијег дома у коме би нашли склониште најбеднији међу беднима. Предлаже да се дом уреди по методу Монтесоријеве, о чему детаљно излаже. Г-ђа *Веснеријева*, председница жена С. Х. С. за помоћ сирочади, реферирала да је Енглескиња, мис Броун, испословала у Београду 80 хиљада круна које треба да буду први прилог за дечији дом. Г-ђа *Таучар* предлаже да се дечији дом назове Дом Краљице Марије, што је једногласно примљено. Г-ђа *Липолдова* из Марибора, тражи да се оснује Дечја Болница у Марибору. Скуп се сложио да се Народни Женски Савез у Београду заузме

код Министарства за оснивање те болнице која је неопходно потребна. Дискутовало се о томе како да се дође до новца за зидање дома. Између осталих предлога, прихваћен је и тај да се заведе дечји дан када би и сва деца, и сви одрасли, и све установе — и државне и приватне, и сва друштва дали свој дневни приход. То је предлог г-ђе *Ђириле Шшеби*.

Г-ђа Милева Петровић из Београда, донела је топле поздраве свога Друштва и изразила своје поштовање Словенкињама које су схватиле своју највећу дужност — заштиту деце. Налази да је Држава прва позвана да се брине о деци. Зато имамо Министарство за Социјалну Политику коме треба да је главна брига заштита деце и младежи; а то старање као најприродније требало би да је у рукама жена.

У Министарству за Социјалну Политику жена није могла да да све своје способности за напредак овога питања, јер она у њему није иницијатор, она је у њему само раденица — чиновник који извршује налоге старијега. У Одељењу за Заштиту Деце треба да је шеф — жена, чиновници — жене, да се види иницијатива и дух жене. Истакла је да све жене у Југославији треба да настоје на томе да напуштена деца не буду више предмет милостиње, јер су она будући народ. Треба да се изгледе разлике између имућне и напуштене деце. Социјална реформа се не може извести скупљањем милостиње. Мора се поставити идеја да смо сви исте вредности. Зближавање и прави заједнички рад најбољи је преко листа. *Женски Покреш* отвара широм своја врата Словенкињама. Г-ца *Шшеби* предлаже да се Словенкиње удруже са Српкињама да заједнички издају *Женски Покреш*. Тај предлог је једногласно усвојен.

Г-ђа Милева Милојевић је говорила о женском праву гласа. Истакла је да се ближи тренутак кад бисмо могле право гласа добити за општине, и нагласила опасност да би жене тада могле бити плен данашњих наших мушких странака; да би сав програм социјалног рада, који сва наша женска друштва имају, могао на тај начин бити ометен. Зато истиче потребу организације свих женских друштава која би при своме уласку у политички рад имала да изврше прво један заједнички програм.

Пада у очи како су наше Словенске говорнице кратке, прецизне, стварне: знају оно што хоће и свесне су онога колико могу. Свака говорница саслушана је пажљиво; није било

упадања, прекидања и добацавања. У речима није било патоса, али се свуда осећала чврста енергија, сталност која не опада. Отуда се посматрачу ствара уверење да ће оне започето дело и довршити.

На дело удруживања словеначких женских друштава треба да се угледају хрватска и српска женска друштва. А ми верујемо да оно предходи удруживању свих женских друштава наше земље.

Оно, што је од особите важности са обе скупштине, то је одлука да Женски Покрет буде лист свих словеначких женских удружења. Заједнички лист ће много допринети напретку нашег целокупног женског рада у јавности. У толико нам је јача вера у успех нашег заједничког листа што је та идеја поникла код Словенкиња. Јер казали смо да је особина Словенкиње: да зна увек шта хоће и колико може. Ту своју одлику Словенкиња ће унети и у лист. Већ у овом првом броју имамо чланак о Проституцији од Словенкиње г-ђице Штеби. Г-ђица Штеби је критички изложила постављени проблем, изневши све узроке који га изазивају, и све могућности које би га у данашњем друштву, ако не искорениле, а оно знатно сузбиле.

Одбор за молбе и жалбе и указ поштарско-телеграфски женских чиновника. — Априла месеца пр. год. поштаркиње и телеграфисткиње обратиле су се Народној Скупштини с молбом, да им се признају године службе за пенсију пошто ову — и ако је женскиње у поштанској струци већ тридесет година — до данас још немају,

Овај акт не може се назвати актом ђуди, нервозе и женског нестрпљења; већ и помисао таква била би смешна, после тридесет година чекања. Напротив, то је само један гест правилног схватања ситуације. Јер, кад држава и струка то за тридесет година не учинише, пођоше, оне саме — последњим законским путем — Народној Скупштини.

Многи не знају кроз какве је све фазе ова молба пролазила. Знаће то господа посланици, који су писмено и усмено узнемиравани, јер су оне најзад с правом желеле па и тражиле да се њихова праведна ствар проучи, осети и оцени.

И пошто је дата молба на мишљење Министарству Пошта где су је препоручили, враћена је Скупштини на решавање. Фебруара месеца ов. г. Одбор за молбе и жалбе једногласно

је одбио молбу с мотивацијом: да се на основу закона о чиновницима грађанског реда године практикантске службе не могу признати за пензију.

Поштанска и Телеграфска служба за женскиње квалификује се радом практиканата!! Па то је иста служба исти посао који мушкарцима доноси сва звања и признања! Мора да нису разумели, иначе оваква пометња није могла доћи! Зар ноћна апаратна служба — практикантска?! Зар рад за шалтером: благајничка дужност, и све врсте рада поштанско телеграфских чиновника за који се тржи сручна спрема — рад практикантски?? Зар дежурства сваке треће ноћи за апаратом, како је било у Нишком телеграфу за време рата, рад на коме се војнички издржавало, и носила одговорност за част отаџбине — зар тај рад раван раду практиканата?! Многи наши универзитетски професори и виђене личности — онда војни цензори — од којих и један члан данашње владе, живи су сведоци те тешке и мучне службе — службе високе одговорности. Нек они кажу колико су на месту разлози Одбора.

Али наше поштаркиње не треба да клону; напротив, моменталну заблуду морају разбити. Ми верујемо да ће се наћи, и да има пуно људи који би њихове праведне захтеве бранили, па чак да ће се и наћи људи који ће можда — улазећи потпуно у садржину ове ствари — узети је као свој предлог за ново решење. Оне треба, оне морају да обавесте народне посланике, и ми верујемо да ниједна група, ма којој политичкој боји припадала, неће бити против решења овог праведног захтева.

Најзад, данас кад је на челу струке такав правник, какав је Др. Жарко Миладиновић, не треба ни за моменат сумњати у праведно решење овога питања.

Л. М.

Поводом оснивања Београдског Млекарског Завода.

Ускоро ће и наша престоница добити једну установу, коју данас имају чак и многе мање културне вароши и за коју се већ одавно указала неопходна потреба — а то је један централни Млекарски Завод. То значи велики напредак и у хигијенском и у економском погледу. Посматрајмо ово питање само са најочевиднијег гледишта.

Ниједне домаћице, ваљда, нема, која се није небројено пута љутила због изгледа и квалитета млека које јој се доноси у кућу. Оно је час „крштено“, т. ј. продавац га — у пркос

пијачној контроли — меша са водом; час је нечисто те садржи праšину, сламу, труње и т. д., што наравно све утиче на његов мирис и укус и на његову постојаност. Лети се овакво млеко врло лако згруша, нарочито ако није хлађено, што је код нас до сада био случај.

Све су то више но непријатне незгоде. Организам одраслих може још и да се одупире оваквим нехигијенским условима. Но наше мајке и сувише добро знају, шта то значи хранити одојчад таквим млеком; оне знају да, поред све пажње и бриге, живот детета долази у опасност и често страда.

Све ће те незгоде бити отклоњене отварањем једног завода, који ће бити инсталиран по угледу на сличне установе у Швајцарској. Стока, чије ће се млеко узимати, стајаће стално под лекарском контролом, а тако исто ће се и над млеком редовно вршити хемиски и бактериолошки преглед. Млеко ће се цедити кроз нарочито за то подесна цедила и на тај начин ослободити механичке нечистоте и шткодљивих елемената. Самим тим, а и чувањем млека у просторима у којима је температура нарочито подешена прѐма добу годишњем, оно више не подлеже тако лако квару. Млеко ће се увек контролисано и подједнако чисто доносити у промет.

Нарочита пажња обратиће се млеку за одојчад; оно ће бити прилагођено њиховом развитуку и добу старости и свака мајка, кад већ мора — ма из којих разлога — да приступи овом вештачком храњењу детета, моћи ће да га предузме без стрепње и неизвесности односно квалитета млека.

Сем ових најважнијих тачака да напоменем још и то, да ће Завод израђивати и друге млечне производе као: масло, сир, јогурт и т. д.

Наше домаћице и мајке свесне су, да је таква установа једна потреба у нас и оне ће јој одмах дати своје пуно поверење. Оне морају ово предузеће од његовог почетка да потпомогну, те да на тај начин осигурају његов први корак, од кога зависи његов опстанак и цео даљи развитак.*)

Д-р Ј. Р.

*) Оснива се „Београдски Млекарски Завод“ А. Д. Упис акција и ближа обавештења у Јадранској Банци.

Жене и Конференција за разоружање у Вашингтону. И ако нисмо посвећени у тајне богова, допуштено нам је мислити да су жене утицале на сазивање ове Конференције за разоружање, која, судећи по изгледу, није имала срећу да заинтересује жене Француске и Енглеске у толикој мери, колико жене Америке, па чак и жене Крајњег Истока! За онога који зна до ситница биографију председника Хардинга, тај је утицај очигледан: Г-ђа Хардинг је за г. Хардинга увек била, како у приватним тако и у политичким пословима, оштроуман саветник. Ништа не кријући од ње, он је често припита за савет, пре но што донесе буди какву одлуку. Дакле, сасвим природно, можемо закључити, да је она прво лице, које зна његове намере и које их искрено потпомаже. Није било никакво изненађење за посвећене, кад су видели, да је председник Хардинг одредио као саветнице и експерте више жена у комисије, које су требале да припреме посао америчким члановима са Конференцију у Вашингтону.

Он је званично упутио три даме као „advisers“ (саветнице-експерте) у више канцеларија и комисија: Г-ђе Charles Summer Bird, Thomas G. Winter и Catherine Phillips Edson.

Прва је основала, још првог дана када су Сједињене Државе објавиле рат Централним Силама, Лигу Жена за помоћ Француској.

Није чудо што се је г. Хардинг обратио овим изабраницама, и ми смо дужне да искрено похвалимо његов избор.

Исто је то и са г-ђом Thomas G. Winter, која је председница националне федерације женских клубова и која је, као и поменуте, радила у јавности.

Г-ђа Catherine Phillips Edson, рођена у Калифорнији, доказала је безброј пута својим писањем и конференцијама, да јој није пацифистичко питање страно.

Поред ове три саветнице истакло се неколико кинеских дама са вишим образовањем, н. пр. г-ђа Saoko Alfred Sze, млада супруга кинеског посланика у Вашингтону књижевница и лингвисткиња. Васпитана прво у једном француском колежу у Пекингу, где је научила врло тачно француски, свршила је своје студије у познатом женском универзитету у Васару у Сједињеним Државама. Као и њен муж примила је Хришћанство, а њено троје деце васпитава се по европски.

Најзад морамо посветити неколико речи уваженој г-ђи Рајо Рајима, доајенки јапанских учитељица, која је у пркс својих деведесет година, прешла океане, да би донела председнику Хардингу „план за светски Мир“. Овај докуменат редигован у форми петиције потписало је 10.000 интелектуалних јапанкиња, које траже од Конференције, да предузме све мере, да рат, више никад не закрви род људски. Ова петиција написана је на једној траци од пиринчана папира у дужини од преко сто метара.

(Превела А. Р. Одавића).

В. Форбен.

Рад наших женских организација.

Под рубриком горњег наслова лист ће доносити извештаје о раду наших женских друштава из целе земље. Починемо словеначком учитељском организацијом из Љубљане.

Poročilo „društva slovenskih učiteljic.“

Društvo slovenskih učiteljic v Ljubljani je bilo ustanovljeno leta 1898.

Namen društva je zastopati koristi učiteljic in braniti njihove pravice, pospeševati njih nadaljno izobrazbo, spodbujati učiteljice k izvenšolskem delu za splošno izobrazbo naroda ter tako dvigniti ugled učiteljice med narodom. Namen je tudi medsebojno podpiranje članic.

Vsaka članica naj deluje za oživotvorenje teh idej po svojem znanju in svoji moči.

Še pregledujemo društvena letna poročila, se prepričamo, da se je vsakodobni odbor vestno trudil izpolnjevati društven smoter deloma s predavanji, poročili, metodičnimi obravnavami, deloma s podporami obolelim članom, posojili, prošnjami na oblastva za izboljšanje gmotnega stanja, odpošiljanjem zastopnic k zborovanjem i t. d.

Podajam tu pregled društvenega delovanja: društvo je ukrenilo vse mogoče potrebne korake povodom regulacije učiteljskih plač l. 1898. Ovsegel se je vsaj delen vspeh. — Nemški učitelji na Dunaju so zahtevali odpravo onih paragrafov šolskega zakona, ki izrečno prodarja enakopravnost učiteljic z učitelji. Društvo se je udeležilo vseavstrijskega shoda učiteljic na Dunaju, ki je dosegel, da se ta atentat na naše pravice ni posrečil. —

Dolgo vrsto let se je potegovalo društvo za popolno izenačenje plač z učitelji, kar nam je prineslo šele naše narodno osvobodjenje. — Enako se nam je zahvaliti naši novi državi za ureditev pouka ženskih ročnih del, oziroma namestitvev posebnih učiteljic za ta predmet, za kar je društvo vložilo v prejšnji dobi več nikoli rešenih prošenj. — Društvo se je moralo često boriti za svoj obstoj proti rovarenju stanovskih in političnih nasprotnikov. — Zavedne učiteljice so kljub temu ostale zveste svoji organizaciji. — Pri vsakem najmanjšem povišanju plač ali pri podelitvi slavnih kranjskih draginjskih doklad morala se je učiteljica boriti za enakopravnost. — Društvo je opetovano resno razmišljalo, kako izdatno odpomoči obolelim tovarišicam. Vto svrhu stavljenih predlogov ni bilo mogoče udejestviti zaradi pomanjkanja sredstev. — Društvo je stopilo tudi v stih z organizacijo hrvatskih učiteljic v Zagrebu, ki zasleduje iste cilje in se more ponašati z velikimi vspehi posebno v delu „za našo deco.“ — Društvo je spodbujalo članice, naj se udeleže tečajev za izobrazbo učiteljic gospodinjskih šol. — Nekaj časa je društvo vzdrževalo svoj dom, ki je nudil v Ljubljano prihajajočim in skozi Ljubljano potujočim učiteljicam ugodno prenočišče. Ker pa ni bilo zadostnega zanimanja med tovarišicami za ta dom, ga je društvo iz gmotnih ozirov zopet opustilo. — Društvo je priredilo gospodinjske in šivalne tečaje za učiteljice. Tečaje je vzorno vodila tovarišica Jerica Zemljanova. Pod njenim spretnim vodstvom je bilo mogoče, da so obiskovalke ob zaključku dejanski izkazale bogato pridobitev v kuhinjski in gospodinjski umetnosti. Z veliko požrtvovalnostjo so sodelovali kot predavatelji g.g. D-r A. Lipold, sod. nadsvet, Fr. Milčinski, poverjenik A. Ribnikar, D-r M. Rus, ing. J. Turk. Tedanji dež. šol. nadzornik, Fr. Hubad je pripomogel k izdatni državni podpori in društvo Mladika je prepustilo potrebne prostore brezplačno v uporabo. Zato ohrani društvo vsem tem činiteljem trajen hvaležen spomin. — V vojnem času je prenehalo delovanje društva, članice pa so se povsod udeleževale vojnih pomočnih del.

Naše narodno osvobodjenje je uničilo oziroma napravilo nepotrebne nerešene društvene vloge pri raznih uradih. Z ujedinjenjem so postale učiteljice ravnopravne s tovariši, odpravljen je bil celibat, rešilo se je povoljno vprašanje učiteljic žen. roč. del. — Društvena enketa je pregledala načrte o preostrojitvi šolstva. Društvo je izročilo izpreminjevalne predloge na mero-

dajna mesta. — Posebno se je društvo potegovalo za vodstvena mesta dekliških šol in zagovarjalo princip ženske šole ženskim učnim močem. — Društvo se je udeležilo po svojih zastopnicah ženskega kongresa v Beogradu in Zagrebu ter učiteljskega kongresa v Beogradu. V preteklem letu se je društvo potegovalo za žensko vodstvo dekliških obrtno nadaljevalnih šol. — Društvo se je priglasilo k sodelovanju v humani, kulturni in privredno ekonomski sekciji Ženskog saveza S. H. S. — Društvena članica nadzornica Jerica Zemljanova je sestavila načrt za meščanske gospodinjske šole, ki je bil odposlan ministrstvu prosvete v odobrenje.

Vsled preobrata položaj društva in bistveno izpremenjen. Naloge, ki so društvu povzročale največ težkoč, so deloma rešene. Nastopile pa so k ostalim še nove, katerim se morajo slovenske učiteljice posvetiti z vsem umom in srcem. Domovina je priznala slovenski učiteljici njeno vrednost, zato pa je naša dolžnost, da se skažemo vredne tega priznanja.

Karla Šinkovčeva.

Рад Друштва за Просвећивање Жене и Заштиту Њених Права, Београд. (Месеци: јануар и фебруар).

Актом од 17 јануара о. г. извештава финансијска секција Законодавног Одбора (као одговор на нашу представку) да у Одбор за редуцирање државних чиновника улази један члан наше Управе. Друштво је у тај Одбор делегирало г-ђу Л. Петковић, и као заменицу г-ђицу М. Петровић.

19. јануара ове године у три и по сата по подне, отворен је свечано Клуб Друштва. Сала је била препуна гостију. Међу гостима су били и председник Скупштине, г. Рибар, и посланик Чехословачке Републике, г. Калина, као и изванредан број г. г. народних посланика и г. г. новинара. Сваки гост је закићен споменицом, на којој је исписана мисао: *Нов живош за човечанство носе удружени нови човек и нова жена*. Црквени обред извршио је прота г. Веља Марковић, који је том приликом Друштву рекао ове топле речи:

Нека ми је од овога просвећенога скупа великодушно опроштено ако будем био нешто више субјективан, ако будем дао израза својим личним, најинтимнијим осећањима кад кажем да сам као свештеник Цркве Христове, као проповедник науке еванђелске, хришћани, овог часа пун утехе кад видим: како се један део свеснога и просвећенога женскиња нашег, као у један китњаст венац цвећа, из чисте љубави еванђелске, добровољно сакупио у једну

организовану целину на заједнички организовани рад; и како почетак свога рада, под кровом овога дома отпочиње молитвом црквеном, у Божје име, с благословом Божјим.

Збиља, утешна је то појава у времену овом, у друштву нашем, у коме је тако мало идеализма, црквености и чисте побожности, а и сувише много хладнога реализма, грубога материализма, саможивости и страсне жудње за личним благовањем.

Кад помислим да је ове женске корпорације основни циљ: *Просвећивање Жене и Заштита њених Права*; и кад се овај први циљ — *просвећивање жене* стави поред онога највишег циља живота нашег, који је истакао Христос у Еванђељу кад је рекао: *Будише дакле, ви савршени, као што је савршен отац ваш небески* (Мат. 5,48) а онај други циљ — *заштита права жениних* кад се стави поред онога хришћанскога начела равноправности женскога рода и мушкога, како га је Црква прокламовала преко најгласовитијега апостола свога, Павла кад је рекао: *Нема мушкога рода ни женскога, јер сте ви сви једно у Христу Исусу*, (Гал. 3,28) — тек тада ме то све, као проповедника хришћанске науке, не само теши већ ме усхићава, јер видим да ова женска организација радом својим хоће да реализује одавно већ прокламована еванђелска начела. Ово друштво је, значи, оба своја главна циља: и *просвећивање* и *заштиту* жене поставило директно на основама еванђелским; оба су тиме, значи, стављена и под покровитељство Цркве хришћанске, па су оба постала потпуно достојна и благослова њенога и потпоре свију честитих душа људских.

А како су достојни тога високи циљеви ове корпорације, исто су тако достојне пунога признања и од Бога и од људи и саме просвећене чланице њезине, које се с пуно права могу назвати и сматрати као ревности апостоли и као савесне свештенице у друштву људском, у живој Цркви Христовој, на светој служби просвећивања непросвећене и правнога уздизања унижене жене: — оне, која је с пуно смисла назвата „мати живота“, оне, преко чијега нежнијега срца једино и може у овај груби и студени живот света унети се више нежности и топлине, милосрђа и саучешћа. А у толико је тај посао Женског Покрета само благодарнији и заслуга његових чланица још већа кад се то тиче просвећивања српске жене, — оне, која је и у свеколикој непросвећености и правној потиштености својој као права пасторка, нарочито у брачном и породичном праву запостављена, ипак херојски вршила дужности своје: и кад је, као онај митолошки Атлант што земљу на плећима својим носи, и она земљу своју и кућу на плећима својим за време ратова сама носила, држала, па и одржала; и онда, кад је исцрпљујући снагу утробе своје, неисцрпну снагу Отаџбини својој давала, и на грудима својим материнским задајала и одгајивала синове своје, који су родољубљем, пожртвовањем и другим врлинама прославили до сад Отаџбину и Нацију своју.

Зато је рад овога Друштва у истини племенито, хришћанско дело. Па у тако великом задатку: просвећивања и правнога изједначавања жене, као разумнога и душевнога створења Божјега, као мајке, сестре и ћерке наше, нека би вас, просвећене сестре, благослов Божји у раду увек пратио; сестринска љубав хришћанска међусобно нека би вас што јаче спајала, одржавала и све више умножавала; а потпора свеколика људска, и морална и материјална, нека би вам изобиловала.

У то име, у дому овом, у овој кошници вашој, Богом благословен и срећан нек вам је рад!...

Бурно одобравање пропратило је говор г. Марковића. Затим је г-ђа Л. Петковић, председница Друштва поздравила

госте. Изразила је пријатно изненађење на толикој посети гостију и срдачном поздраву г. свештеника: „јер Друштво није навикло на толике симпатије.“ У кратким потезима изнела је досадашњи рад Друштва и програм за будући. Буран плесак био је знак одобравања одушевљених гостију. Пријатно расположење било је повећано изненадним поздравом г-ђе Ви-навер у снажним звуцима Пелонезе. Гости су остали у пријатном разговору цело после подне. Тога дана Друштво је добило обилну материалну потпору. Његово Величанство Краљ изволео је послати 2.000 динара. Председник Скупштине, г. Рибар је дао 1000 динара, Енглеско Друштво за Помоћ, преко Мајора Хануа председника горњег друштва 20.000 динара, г. Калина и велики број гостију по 100 динара.

Клуб има два дела: салон за читање (Клуб добија све наше дневне листове и све наше часописе, и неке стране) са писаћим столом, орманом за књиге, гласовиром. Други део је сала са бифеом у којој је смештено дванаест столова.

ПРАВИЛА ЖЕНСКОГ КЛУБА

Друштва за Просвећивање Жене и Заштиту Њених Права.

Члан 1 — *Име.*

Друштво за Просвећивање Жене и Заштиту Њених Права основало је у Београду свој Клуб под именом: „Женски Клуб Друштва за Просвећивање Жене и Заштиту њених Права.“

Члан 2 — *Циљ.*

Клуб има да служи као помоћно средство ради што потпунијег извођења програма рада Д. П. Ж. З. П. Првенствено да студенткињама и женама — чиновницама да могућности да се у просторијама Клуба могу састати, прочитати новине, одморити и прихватити.

Члан 3 — *Средство.*

Клуб ће се издржавати из чланских улога, добровољних прилога, поклона и прихода приликом приређивања јавних предавања и забавних вечери.

Члан 4 — *Чланарина.*

Чланови могу бити:

Редовни са месечним улогом од 5 дин. и 5 дин. уписнине.

Утемељачи са улогом од 100 дин. годишње.

Добротвори са улогом од 500 дин. за увек.

Велики добротвори са улогом преко 500 дин. за увек.

Студенткиње се ослобођавају уписнине, њихов месечни улог јесте 2-50 динара.

Члан 5 — *Право на чланство.*

Право на чланство имају само чланови Д. П. Ж. З. П. Према томе свака особа која жели да постане чланом Клуба а није члан Друштва П. Ж. З. П. дужна је при упису у Клуб положити и Д. П. Ж. З. П. члански улог од 13 дин.

Члан 6 — Приступ у Клуб

Редован приступ у Клуб имају само чланице и њихове гошће. Господа чланови могу доћи у Клуб у нарочито одређене дане као и приликом конференција, јавних предавања и јавних изложба, забавних вечери и др.

Члан 7 — Администрација Клуба

Клубом управља Клубски Одбор, који сачињавају 25—30 лица од којих најмање 15 морају бити чланице Управног Одбора Д. П. Ж. З. П. Председништво Д. П. Ж. З. П. је уједно Председништво Клуба.

Члан 8 — Права Управног Одбора.

Чланице Управног Одбора бирају између себе: секретара, благајника, администратора и друге помоћнике.

Управни Одбор је овлашћен да на својим седницама доноси одлуке у погледу унутарњег рада Клуба и да их примењује у границама предвиђеним у програму рада Д. П. Ж. З. П.

Члан. 9 — Дужности Управног Одбора.

Управни Одбор дужан је сазивати седнице најмање два пута месечно. Има да настојава да се благајна Клуба прегледа крајем сваког месеца и извештај о стању касе подноси Управи Д. П. Ж. З. П.

Најчешћи посетиоци Клуба су студенткиње од којих известан број свакога дана пре подне студира у Клубу; затим гимназисткиње и велики број женских чиновника. Остали женски београдски свет свраћа у Клуб врло радо, осећа се пријатно, интимно као у својој кући.

Клуб је приредио три успеле вечери. На две вечери су одржана предавања, треће вечери била је песма са музиком.

29 јануара Друштво је отворило домаћички курс у Пожези (округ ужички) за сеоске девојчице. Курс ће трајати два месеца. Курс је уређен интернатски. Учитељице курса су г-це Славка и Косара Главинићеве, које су простудирале домаћичке школе у Енглеској. Број ученица је ограничен на двадесет. Наводимо писмо г-це Главинић које ће у детаљима изнети почетак рада у томе курсу.

ШКОЛА ЗА СЕОСКЕ ДОМАЋИЦЕ Друштва за Просвећивање Жене и Заштиту Њених Права

Пожега, (ужичка) 6-II-1922.

Као што сам Вам раније јавила, школа је отворена на свечан начин 29 п. м. у 11 сах. пре подне. Освећење су извршила два овдашња свештеника а присуствовали су: директор гимназије, надзорник основ. школе, срески начелник, г-ђе и г-да учитељи, и грађани овдашњи. Случајно су се тога дана затекли у Пожези: директор Ужич. Гимназије г. Вујић и Д-р Вујовић из Ужица, правни референт Мин. Вера из Београда те су нас и господа удостојила својом посетом. У школској учионици било је сакупљено 200 лица,

и сами смо се чудили како је стало, али знате пословицу: кад гости нису бесни, кућа није тесна.

По свршеном освећењу мислила сам да је потребно било објаснити сакупљеним гостима овом приликом рад и програм Д. за П. Ж. и З. Њ. П. као и програм наше школе за сеоске домаћице. Сви су присутни пажљиво саслушали а потом су ученице, обучене у беле кецеље са рукавима, белим капама на глави, служиле госте. Сви су били изненађени слободи и умешности ученица, које су један дан пре тога дошле; нико није веровао да су то сељанке са села, које тако умешно и слободно послужују госте (изгледало је као да су на то свикле већ одавна). Ништа их није издало до њихови опанци, — које смо им рекли да задрже, — а не, као што су оне тражиле да обују варошку обућу.

Гости су по освећењу разгледали кухињу, спаваонице, подрум, перионицу и купатило, и изјавили своје највеће задовољство и симпатије. Око 1h разишли су се сви у највећем расположењу.

У понедељак 30 п. м. почеле смо озбиљан рад. Ученице су подељене у 3 групе: 7 раде у кухињи: месе хлеб, перу и бришу судове, кувају две по две супу, зеље и месе колаче, 6 раде у трпезарији (уједно учионица и соба за седење): постављају и распремају сто, чисте и бришу трпезарију, доносе воду; 7 су по спаваћим собама: чисте и бришу прашину, намештају кревете, ложе пећи, доносе дрва и т. д. Сваке недеље се мењају те 3 групе: које су радиле у кухињи прелазе у трпезарију, одатле у спаваонице.

Доручак у 7:30h, ручак у 12h, вечера у 6:30h, спавање у 8:30h. За време ова три оброка ученице су подељене на 4 стола: средњи највећи нас 10, у зачељу ја а доле Косара, с једне и с друге стране по 4 њих; у продужењу 3 округла стола са по 4 ученице. Сваке недеље мењају ученице своја места: долазе за наш сто, како бисмо их имале ближе ради контролисана при јелу. Морам рећи да већ после трећег дана њиховог боравка у школи, осетила се велика промена, чак шта више и оне саме примећују (што нас веома радује) примају и схватају врло брзо, заиста, да би се и која варошанка постидела при јелу у друштву ових девојчица са села, које до 30 јануара 1922. нису школу виделе, већ само знале за своје стадо и пашу. Ниједна, ево данас је 10-ти дан како смо заједно, није просула чашу с водом, преврнула тањир, просула на чаршав (он се мења сваке недеље, али мрља нема). 28 јан. дошле су 13 29-ог њих 3 а пре 2—3 дана остатак њих 6, и треба их видети и чути како тим задоцнелим ученицама саме ове прве праве примедбе: виљушку држи с лево а нож с десне, чашу с водом пуни до линије а не до врха, виљушку и нож никада не доноси госпођици а да не метнеш на тањир; исто тако чашу.

Да их видите само како поставе сто и сипају јело, просто их је милина посматрати.

Успеле смо да отворимо аналфабетски курс за наше ученице. Часове држи веома одушевљена феминисткиња г-ђа Живка Поповић, овд. учитељица и то сваког дана од 5—6 по подне. Из Београда смо понеле букваре, таблице, сунђере, крижуље, писаљке и улаке. Немогуће ми је описати Вам, немам зато речи, радости и одушевљење ученица, када сам им саопштила да ће имати први час писања. Г-ђа је веома задовољна и оне напредују. Ако постигнемо да те девојке, следе поред очију, прогледају после тако кратког рока од 2 месеца, онда можемо мирне душе сутра лећи у гроб да смо ипак нешто учиниле, и ако је то врло малено, за народно просвећивање. Треба видети вечером када пишу задатке на таблици, они прсти крути и несвикнути на држање крижуље како се постепено открављују и бивају еластичнији. Дошле су већ да читају на слокове прву страну буквара, и научиле да пишу до броја 7.

Шта мислите свега 7 писмених, остало неписмено; стегне се човеку око срца кад их погледа онако здраве, беле и румене а ништа им не можете дати у руке да прочитају или да запишу ради подсећаја за будућност.

Уговорила сам са г-ђицом ручног рада из Раден. Школе за кројење и шивење. Прошле суботе био је први час, скројила им је г-ђица кошуљу; наместиле су 3 ручне машине, поклон Амер. Мисије, те ће се користити шивењем на машини. Свака ће сашити кошуљу, гаћице (морамо их на њих свикнути, то је непотребна ствар у селу), јелече, блузу и сукњу. А ми пропагирамо хаљину изједна, да их одвикнемо оног нехигијенског стезања око појаса.

До сада су слободно време употребиле на обележавању бројева црвеним памуком на својим кецељама, капама, пешкирима, салветама, марамицама. Виделе су у нас кесице за салвете, зажелеле да имају и оне. Жељу смо им испуниле; сутра смо им покротиле свима, и двоструко користиле: научиле су и вести.

Свака има свој лавор, чашу за зубе, пешкир, кесице платнене где остављају сапун, четку за нокте и зубе. Четка за нокте није им била необична, одмах су се томе привикле; и сад ми говоре, а где ћемо ми то г-ђице купити кад изађемо из школе, а ја им рекох: Здравствена ће Задруга све то имати, тамо ћете купити. Четку за зубе нису никада виделе и нису знале употребити, морала сам од једне до друге ићи и показивати. Идуће вечери већ су саме знале и нису тражиле наше помоћи. Од њих 20 само је једна донела четку и калодонт.

Имала бих Вам много и много о њима причати, али и поред најбоље воље не стижем. Од 6 ујутру до 9 у вече непрестано смо с њима; свега 2 сахата и то од 9—11 вече посветимо себи и то не лично, већ нам прође у записивању дневника, јеловника, распореда за сутра дан, да апсолутно не стижемо ни једну књигу да прочитамо.

Све ово радимо и чинимо из чисте љубави за нашу милу домовину и радујемо се што је баш нама у део пала та дужност да отворимо прву школу за сеоске домаћице са интернатом. Ми ћемо све чинити да овај курс испадне онако како смо желеле, и мислимо да ће и Друштво бити задовољно са нашим радом на том пољу.

(Наставиће се).

Iz noči

Črne so sence, bela je pot, mesec na nebu oblake srebrni.
Ni bela, črna je moja pot, o Gospod, pomagaj!

Droban je črviček ta, je detece moje, v obrazku smehljaj,
v ročicah trepet. Moje srce z njegovim bije, bije močno, bije
hudo. Ne vem, kako mi je, ne vem, kam z njim, ki mi v živ-
ljenju poslan je bil.

Če pogledam nazaj: solnce sijalo je v rožah, v rožah sme-
jalo se solnce, besede vse sladke so mi dušo popile, so mi telo
vzrojile nemirne strasti, se zažgal je ogenj pekoč. Potem je bila
noč, noč in noč... in luči nobene. „Moj, moj“, in „moja, moja“ a
v življenja reki besneči je zamrla pomlad; ni solnce sijalo več,
ni cvetje dehtelo več; ljubezen se ob kamnu razbila, izlila se
kri iz srca.

O Gospod, saj veš, da je bila potem samotna vsa moja pot
in dolgo in dolgo...

Vsi dnevi: en delavnik potan; vsa pota: žuljave roke; vse
noči: en potok solzan; vsi pogledi: noži rezajoči, besede: igle
bodeče.

Dete, videla sem te, videla sem te in sem te čakala in sem
se te bala. Zakaj vedela sem, kakšna bo moja pot s teboj, kakšna
bo tvoja pot z menoj; ker ljudje smo in usmiljenja ne poznašo.

Gospod, ti si usmiljen!

Zato mi povej, povej mi o Gospod, kam bi z otrokom?
Pehale ga bodo trde pesti, prebadali ga bodo ostrti pogledi, ka-
menja mu bodo nasuli ljudje na pot, kamenja in trnja bodečega.
O saj vem in tudi ti veš, Gospod!

In videl si me, ko se mi je v glavi misel spočela, misel na
smrt, na smrt mojo in tega otročička smrt...

Ni bela, črna je moja pot. O Gospod, pomagaj!

Reke valovi se v mesečini kodrajo, temne struge hudobno iztegajo roke — o — in le malo, malo še dete moje, joj! in jaz! — joj, o Gospod! Dete k meni se stiska, vroča misel v sencih pritiska, drhtijo mi roke, drhtijo noge, reka lovi me, a v sreću, kaj v sreću?

Da ne, da ne smem? Gospod, saj veš! Kako bom, kako bo on, otrok moj predragi?

Živeti — hudo je... O — in umreti — ne morem...

Črne so sence, bela je pot, mesec na nebu oblake srebrni... Ne pojdeva v smrt; dete vrniva se... že daleč je smrt...

Marija Kmetova.

Н О В И*)

Под изразом Нови разумем нову струју у нашој књижевности, нове песнике, нове по необичности своје садржине и необичности свога изражавања.

О њима постоје мишљења наших познатих критичара. Има их који су апсолутни противници Нових, има их који су за извесне њихове изразе, а има их и који су потпуне њихове присталице.

Ја сам пришла упознавању Нових са извесним скептицизмом. Покушаћу да вас упознам са резултатима тога скептицизма.

Потребно ми је, у самом почетку, да вас упозорим на ону познату истину: Свет је онакав каквог га наша душа види. Успети представити свет у огледалу своје душе, то би била главна црта уметника.

Какав изгледа свет у огледалу наше душе? Душа човечја стоји као отворен апарат за примање утисака спољнега света. Али, никада дух човечји њих не прими онакве какви одговарају правој стварности. Увек има један део унутрашњих утисака самога духа који их мења. А не треба заборавити на ону одлику човечјега духа, која има ту особину да ствара, комбинује, цео један унутарњи свет, ван спољнега света.

*) Говор држан на Светог Саву ове године.

Ни једна иста црвена боја није за свакога истога тона. За биће у часу напете енергије, заоштрених нерава, она је зажарено црвена. То је унутрашњи додатак духа. За биће које је у часу стишаних, латентних енергија, она је, што кажу Французи *la rose bleue*, то ће рећи, просто нема више црвенога тона, у њу улази неки заморен тон који се додаје из унутрашњости самога бића, духом тога бића, — тон некога модрог неодређеног плавила. И не само са једноставним утисцима, тако бива и са целокупним предметима, тако и са ситуацијама, сценама; цео спољни свет пролази кроз призму наше душе. Ону слику коју та призма има, треба да нам да песник. То би био прави израз и право огледало његове душе о свету и ширем и ужем, и спољнем и унутарњем, — ненаметнут неким утврђеним аксиомама. Тај израз његове душе у свој истини његовога духа јесте експресија.

Изразити до невероватних танчина живот предмета и бића, бивања остале и своје природе, значи бити велики уметник. Реч танчине, нијансе, сведоче богатство и сложеност свега што нас окружава, и богатство и сложеност нашег бића — лавиринат који скрива и човечји дух и човечје тело. Према томе, и акција човечјег духа и израз његов вишеструки су.

Никад није дух у једном једноставном своме стању. Не постоји као истина онај суд који се толико пута чује како је у једном бићу само туга или само радост. То је самообмана.

Узмимо један случај.

Услед губитка неког милог бића, чији је живот тесно био испреплетан са нашим животом, осетимо неизмеран бол. Нама се тада чини да у нашем духу ништа више не постоји сем тога бола. Није тако. Није тако чак ни у оном првом моменту крајњег ужаса. И у том тренутку наше свести постоје још и све остале појаве нашега духа. Наравно, онај бол доминира. Остале су потиснуте у позадину; неки пут у логичној размери удаљене од главнога стања свести, а неки пут заузимају место у потпуној анархији. И ето смисао Нових, као и старих, као и свих великих уметника који су умели да дају истинског израза своје душе, да сву сложеност духовних појава обухвате, да оне делове наше свести који су у даном моменту у прикрајку или оне који анархично наступају према доминирајућем стању свести, — нацртају.

Дати истинито сву сложеност душе, све оне пратиоце који у њој прате главнога играча, све оно ругање нашем очајању, исмевање рођенога бола, ону необјашњиву притајену тугу за време најсрећнијег тренутка, оно црно кад се гледа бело, онај огањ кад се види вода, оно топло кад се осети хладно, оне споредности, оне безначајности поред главнога и истакнутога, онај живот најмањег у нама и око нас, кад осећамо највеће, оно обухватање безброј димензија, онај простор који нема граница.

Има ли томе граница?

Има ли за то правила?

Ниједно правило, ниједна граница, сем оне кад нам се поткраде са усана: лепо је, бива, постоји.

Експресионизам одговара стварности. Његова је будућност. Можда ће се и овим правцем — као и досад осталима што је бивало — користити и мање даровити песници и претеривати у оригиналности и издвојености. Јер, ми контрола човечјег духа не можемо бити. У толико смо контрола новог песника, у колико ћемо моћи да га, примајући га својим духом, потврдимо или негирамо. У првом случају ако прихватимо својом душом његове изразе; у другом што ћемо за извесне невероватне, нејасне експресије његовога духа, рећи: абнормално.

Али, абнормално за мене, за нас. Међутим, нема могућности да потврдимо да је то неистина, то јест, да то не егзистира у песниковом духу.

За мене међу Новима има симпатија, има стварних израза.

Ја нећу говорити о целокупном стварању Нових, односно о свима њиховим делима. Нећу их ни побројати све. То је зато да бих боље усредредила своју пажњу на она дела наших Нових која су мене нарочито привукла и према којима сам ја и учинила извесну поделу ради лакшег тумачења.

Ја дела наших нових песника — за себе — делим у три категорије.

Једна апсолутно не разумем. Дакле, према правилу: да је свет онакав каквог га наша душа осети и прима, значи она за мене као уметност не постоје. Разуме се, и ја том приликом не могу да се ослободим можда заједничког израза већине нас: абнормално.

Ја ћу навести за ово као пример један део песме *Супрусни шрамваји*, песме необично примамљивог ритма, у којој местимице осетим мисао, местимице назрем слику, али се и једно и друго одмах прекида. И због тога, ја осећам неку врсту бола у свести што је не могу да разумем. За ту песму многи од Нових кажу да је класична. Та песма је од Тина Ујевића, писца збирке песама *Лелек Себра*, међу којима има велики број лепих.

Тај део гласи:

Трамваји, трамваји, трамваји
по досадној киши и магли,
док се мени у Бенарес нагли;
трамваји, трамваји, трамваји,
мамни као шампанска пена,
14, 107, 35, 84, 23;
трамваји, трамваји, трамваји
7, 12, 110, 19, 81;
трамваји, трамваји, трамваји
— плетите се у облаке, опијуми црних сања! —
у Загребу и у Београду,
у Минхену, у Бечу, Пешти, Версају и Лондону;
трамваји, трамваји, трамваји;
и јоште друго: омнибуси, аутобуси, кола,
кочије, фијакери, метрополитени, енденграунди,
мале шумске железнице и успињаче,
лифтови и аутомобили:
трамваји, трамваји, трамваји
шашави и ослободилачки
у веку буне и рада:
Они су понекад згазили понеко тело,
на њих је ретко пала нека бомба
пакленог ромба. — — —

(И тако даље).

Међу стварањима Нових најнејаснија су за мене дела оних око листа *Zenita*, који се називају зенитисти. (*Zenit* излази у Загребу, и досад је изишло десет бројева.)

*

У другу категорију стављам она дела на која се навикавам. Јаком својом маштом, невероватном смелошћу да извесне ствари бацају у невероватне за мене односе, у којима често дају занимљиву слику или догађај, примамили су ме да их стално читам. Таква су за мене дела Растка Петровића, Винавера, Црњанскога, Ујевића, Васиљева, Косора, Цесареца, Тартаље, Донадинија, Ранка Младеновића, Александра Илића, Тодора Ма-нојловића, и других.

Да вам покажем на примеру како ме привлачи Растко Петровић. Један случај из најближе прошлости помоћи ће ми у томе.

Сад за Божић спремао је јелку један мали дечко, мој добар познаник. Плашила сам га да му се може десити да му јелка не донесе ништа, и да, сав његов труд око кићења и улепшавања, може да буде узалуд, јер се сећам да је у последње време учинио прилично много несташлука, за које сам слушала да „добри Бога“ не опрашта. Он ме сасвим смело погледа у очи и поузданим гласом рече: „А, знам ја да ће мени Бога донети. И још ми увек донесе оно што ја волим и што ми баш треба. Знам ја лањске године како је било. Мама ми је причала да око поноћи, кад је Божић полазио да обдарије децу, а за њим патуљак са огромном пуном врећом, — колико су се свађали кад су дошли до наших прозора. Божић је по сваку цену хтео да ме награди, а патуљак је био тај који га је једнако опомињао на моје грешке последњих дана. И Бога га је победио. Донео ми је што ја волим. И ма да је патуљак, са дугом белом брадом и шиљатом црвеном капом, отишао плачући, Божић је одржао своју реч“. — Ту се мали замислио, и наједанпут ме запитало да му објасним, откуда то да њега Божић увек награди, и ако он сам зна врло добро колико је недозвољених несташлука направио, а малог Микицу, сина оне Марије што по кућама пере, ничим не награди, и ако је он врло, врло добар. — „Ја сам га једанпут звао да преко плота пређемо и оберемо црвене малине, али он никако није хтео. Мени је то баш чудо“.

Није ли песма Растка Петровића *Мали Пера* она у којој је иста ова мисао казана? Није ли ту на тако речит начин истакнута немоћ правде у данашњем друштву?

Мали Пера гласи:

„Неко плаче у мени: мој брат или сестра;
Од јутра до вечери њихов глас слушам.
Ја сам јак као мост. Неко плаче у мени.

Један, два, три; један, два, три.
Неко плаче у мени к'о свештеник у цркви.
Мали Пера краде јабуке па ипак добро пролази,
Мали Стева је врло поштен а кажњавају га једнако:
Мали Стева плаче и да би се утешио
Хоће да тужи друга Перу; неко плаче у мени.
А Стева је опазио да мали Пера већ плаче;
Како би се светио расплаканом човеку.

Ја сам ето као мост који се угиба
Под товарима сеоским, под житом.
Неко плаче у мени; неко плаче у мени.
Неко плаче у мени: биће да је сестра или брат.

Једном сам руком узео ручицу Перину,
 Другом сам руком узео ручицу Стевину;
 Тако смо пошли пут неба, дакле, хој, хој!
 Кад смо дошли пред рај, закуцасмо на вратнице:
 Љупки нас је бог дочекао исто тужан као и ми.
 Како смо се дуго цењкали да нас пусти,
 Сетих се да смо заборавили прво умрети.
 Мали Стева је врло поштен а кажњавају га једнако.

Неко плаче у мени к'о хорови у цркви,
 К'о анђели пред Богом неко плаче у мени:
 „Има много мостова до раја!“

Ја мислим да није потребно да вас уверавам него само упозорим на једну психолошку могућност, која нам код Растка Петровића, и осталих Нових, на први поглед изгледа невероватна.

Реч је о невероватним догађајима и простору и времену у којима се они дешавају, и о могућности да човек зато што реално њима не присуствује, ипак присуствује.

Није парадокс кад кажем да човек више види, осети и ужива у нечему чему није био присутан својим реалним бићем, него својим духом само. И да дух наш кад хоће и како хоће може да пружа себи светове које воли, и да они не постоје мање за њега, него што постоје доиста у стварности.

Ево тога на конкретном примеру.

Са маштом великога уметника више се пропућује и на путу види и доживи више но кад лично својим бићем целим, стварним, прођемо сав тај простор од метра до метра, сву дужину тога времена од секунда до секунда. Узмите чувене путописце који вас воде кроз лепоту страних земаља и лепоту велике стране уметности. Колико пута, и ако сте ви прошли тим путем, и били на истим местима, ви сте више опазили, више осетили, већу дубину мисли докучили онда кад реално са целим својим бићем тамо нисте били, него кад сте дух и машту своју сјединили са духом и маштом уметника.

Растко Петровић у својој *Бурлески Господина Перуна Бога Грома* ствара један нов, непознат свет и сугерира вам реалност.

Узмите ову слику у самом почетку овога дела:

Отворио је капије раја најстарији син Перунов. Причврсти им крила са једне и са друге стране нарочитим кочићима, затим опљуну руке, зевну, протегнуо се: најстарији син Перунов. Седе на клупицу, устаде, опет опљуну руке, опет зевну. Како је било врло рано, тек свитало, и очи му биле још пуне сна као ситног праха, све редом стаде да псује громким гласом. Млађи син Перунов настаде да истерује из штала црвене и путасте коње и погледа око себе, и осети да су му мишице и рамена необичне снаге, и насмехну се.

Или ово место:

Када је Перун завршио ковање карика, његова жена опремила и пресавила чакшире, син му се вратио од драгане па се правио ко да се није ни кретао од куће те вечери, и биле покупљене шљиве од младежи, и Велес се добро опрао од гари, настала је вечера врло тиха, мршава и брза. Потом су полегали скоро не свлачећи се, по великој постељи једно крај другог. Велико топло небо зањиха се звездама, дрица отвори своје поре роси, дрва се зањихаше пуна благослова, зрици зазрикаше, жабе закрекеташе, река зашуме јаче, јежеви изшеташе.

Рај је спавао.

Ово дело обилује оваквим сликама, које вам дају илузију стварности. Али није само ово одлика тога дела. И оно има своју главну најјачу мисао: срећа, величина човека, јесте враћање природи, једноставном, примитивном животу које даје слободу и моћ Бога, док насупрот стоји данашњи живот човека као роба, спутаног оним силама и снагама природе које је он имао намеру да подјарми. Бог је онај човек, везан за земљу, снажни, плећати, чијим ноздрвама није ограничен ваздух ни уским одајама, ни улицама, ни фабричким димњацима, човек који све своје потребе сâм подмирује у непосредном додиру са природом. Зато је слободан, јер не зависи од других, зато му се не намеће формула других и зато у њега нема ни граница једној или другој врсти морала: тај појам и не постоји. Закона нема — свет без конвенција. Тај човек, примитивни, осећа природу у свима њеним нијансама. У таквом односу човека према природи, она је потчињена њему, она му пружа све. И она је таква само зато да би њему — човеку — Богу било најбоље. То се најлепше види из оних редова о Богу Купалу, који је болестан, на самрти.

Трава и земља омекшавају да би му били постеља, небо и облаци се сагибају да га покрију, камен се загрева место јастука, дворе га јеле и омаре, скупљајући све мирисе планинске ветар му спрема понуде, киша из облака га умива, поји га соко сива тица, милује га сунце са висине, походе га мравићи из траве, пуни су бриџе листови на гранама, жале га небесне звездике, љубе га горске бубице, мазе га цветови дестелине, шапућу му зрикавци, буди га горски вук, открива га зора невеста, целива га лахор јутарњи, клањају се чопори волова, дају му своје млечне сузе краве тек истеране, грле га чобанице, кити га класје житно, чува га хладни студени извор, поздрављају га рибе из река, певају му валови изворски, кличу му горе и брда, дозивају га дивљи голубови, дозива га фрула са трла, дозивају га овце и овнови, дозивају га ждребице разигране, дозивају та токе јуначке. Оздравио Купало.

*

Да пређем на Црњанског. И он је за мене врло занимљив. Ако дођем до кључа свих његових израза, ја мислим да ћу имати право уметничко уживање читајући га. Као и први, као и Растко Петровић, и његова необична машта местимице даје

ванредне слике. Његове мисли прелазе границу заблуде. А његов морал је морал потребе у слободи. У једном делу својих песама он баца критички поглед на патриотизам. У другом на друштвени морал. Ево како он каже за досадање схватање патриотизма.

Доле са славопојем Душану, Балши, то нису величине.
Хајдучкој крви нек' се хори цик.

И нек престане драж светих деснотица, јер:

Гладан и крвав је народ мој
А сјајна прошлост је лаж.
А ко нас воли, нек' воли камен голи.

Величину свога народа он види у храбрости да мре. На то је охол. Зато и каже: живот је за служинчад част, а не за род мој који је вечито разанет, чија је судба да мре охоло по гори и да при том пева гласно песму. Зато он прети народу свом:

Клекнеш ли животу понизна лица
Нисам више твој син.

Једна од мисли која саркастично истиче судбину Бога љубави, добра и праштања, јесте у песми *Молишва* где писац вели: нема више моћи да се роди син божји, спаситељ света у штали, на путу, у ноћи. Таквога творца истине и љубави данас очекује само смрт.

Он је у опште свуда исмевање данашњег поретка ствари. И не желећи да се наставља, он уноси анархију, разоравање, смрт. Зато он и у љубавној својој песми пева:

Наш вити корак, невини занос загрљаја првих, не везује брак. Наша је страст гурнула у пропаст *лажи, законе, новац и породицу*.

Он иде у анархији до крајњих граница; каже: Сâм сам, нити сам рођен, нити кога рађам. Немам никога. — Сва веза његова са осталим светом је његова сенка. Не воли оно што данас људи воле. Пева песму смрти, рушењу, вешалима, злочинцу као невиноме, и сарказам тих његових мисли уједа наше морално убеђење, цери му се злобно и усијаним словима испишује речи да веће покварености, веће злочине, ми данас у друштву толерирамо, често уздижемо, а понекад и славимо. Можда зато што су под етикетом добра! — Можда. Не кажем ништа, и нећу о томе даље да говорим.

Да продужим о Црњанском.

Он је врло оригиналан у избору тема, али ми често, и поред све лепоте и мисли у самоме наслову, песма остане делом нејасна, као на пример песма *Народни вез*.

Доста је оригинална, местимице лепа песма, у којој исмева досадањи поглед на песништво и критику његову, — *Епилог*.

А цео Црњански је у *Дневнику о Чарнојевићу*. Карактеристика целог његовог стварања може из овог дела најбоље да се издвоји.

Зашто се није допао *Дневник о Чарнојевићу*? Је ли зато што онако пред нама ситни животе младих људи, и што је то у ствари дробљење једног великог мучења? И зар нису као необични велики тропски цветови оне мисли његових личности, које усред беде ничу и досежу далека невиђена стварања и осећања негде на далеким острвима? Зар то није упињање духа да у диму и сивим бојама великога града досегне ведро плавило и необичне цветове који се тамо негде црвени развијају? И пред том шибаном, немирном душом отварају се тајне истине; и свако доба дана буди је за њу. И зар није разумљиво да све лепоте природе, све тајне њене, све сласти љубави, нису оно што је усамљен гроб на далматинској обали? И зар није појмљиво што јунак песников нема ни за шта љубави, ни за шта радости, ни за шта срца, већ за тај усамљен гроб, који скрива седе косе и педесет година рибања и прања подова старе мајке? Зар вам се чини друга лепша песма љубави мајци од ове која нема по одређеном правилу број слогова римованих и која не говори толико слушане речи: „мила, слатка, намучена, напаћена мајко“, и томе слично? И зар се не грчи срце и тешке сузе, које се више гутају, не кидају при читању ове нове песме љубави мајци својој, љубави која је већа од љубави према драгани, од љубави према младости својој?

И ако нам писац *Дневника о Чарнојевићу* руши све, — свему што данас постоји жели смрт, и нигде нам сам не каже својим речима да има љубави према ичему, ипак се та љубав осећа свуда. Он има љубави према земљи својој и народу своме и према несрећницима друштвеним који су убице, и мучени.

Из излагања свега онога незапаженога, незнатнога, спореднога, ситнога што сачињава наш живот, о чему ми најчешће не говоримо, — писац нам истакне оно што је главно

и што он мисли и осећа, а неће директним појмовима да нам каже. Не одговара ли ово ономе правилу у сликарској уметности: да сенка даје пластичност предмета, да је она та која истакне појам о просторности сликаног?

Јунак песников Србин, аустријски војник, кога су пре слања на фронт затварали, тукли, који у грудима носи туберкулозу, долази у свој родни крај покрај Дунава, на позив да му мајка умире. Не пуштају га мајци. И док он у једном напрегнутом душевном стању, чека тамо заривен у траву, навиду успомене. Посматра кукурузе, јесен, и сећа се да се његове тетке спремају да ту дочекају њих. „Они ће доћи. Њини су официри млади и леви.“

Зар се у овим безименим лицима не потенцира и не истиче ко су они: да нису обични, него очекивани *хероји*? И зар са оне две речи: *млади и леви* није истакнуто осећање песниково према њима? У место да каже просто: колико их волим, он нам каже ону слику коју ствара о њима његова симпатија. Он хоће да нам их да онакве како би и у нама исто осећање изазвао.

И у тој мешавини разноликих успомена види он завејане снегом мађарске и немачке градове, излази пред њега рат на галицијском фронту и тамо он види блато „у агонији крвавих руку и мисли“, види буре од челика и гвожђа, бескрајне шуме, снег како веје. — И на тој страни, при тој успомени добијамо утисак страшног, мрачног, док друга његова успомена која се одмах иза ове подиже, ствара већ светлију слику рата. Ја ћу вам навести то место пишчевим речима да видите на који начин он то постизава и која су осећања била у песнику да је та слика, и ако слика рата, светлија.

Само тамо, где сјаје прозори на македонском сунцу, где свуд вири сиротиња, тамо се хори песма. Све последњи, све шести, а тамо је петоро браће. Више нема је л? „Јок нема“, осече кратко. „Па и ти ћеш да пропаднеш, бре.“ — И ја, и ја“. — „Па имаш ли мајку, бре?“ — „Јок, немам“. — А дома?“ — Јок, брате, изгорео“. — „А деце?“ — „Не знам“. — „А оца?“ — „Погинуо“.

Веје снег. И опет играју коло. Шта гледају ти људи? Шта гледају ти смешни људи, Енглези, Французи, Американци, Црнци? Пуштајте их, нека играју. Божић је данас битолски, куће разрушене. Пустите их нек певају. Последњи су. Веје снег. Из шуме са Черне долази Божић, плаче као мајка; лишће трепери као кандило, тихо надгробно појање и црвено вино по кућама. Под гранатама пуним снега, тишине и Божића, они без дома, без деце, крвави, поносити, последњи.

Требали су доћи. Моје их тетке чекају. А тамо, где их видим кад се тргнем, ја видим само мрка поља као бакар, засуте ровове, празне

и обрасле травом као гробови; и кукурузе кроз које долази јесен, ма да је нико у граду још не види.

Не каже им: ви хероји, ви што последњи живот и све што имате дајете за слободу. — Не. Он нам само прича шта се тамо дешава и ми при крају сваког пишчевог пасуса, готово сваке мисли, осећамо још једну мисао као рефрен: хероји, што све дадoste. А љубав према њима види се у овим једноставним речима: *Требали су доћи.*

И колико лепоте и истине има у овом испрекиданом и неравном ређању успомена. Свако од нас може да се сети како је врло често почео да враћа у сећање једну успомену и са чуђењем се зауставио на десетој, тако да често нисмо знали да дамо разлога како смо дошли баш до те успомене, кад нам то није била намера. То је најбоља карактеристика немирног душевног стања. На тај начин то стање одмах непосредно осетимо, много истинитије и много пре него ли са директним појмовима, на пример: његова душа је патила, немир је достигао врхунац, горке сузе купиле се, мисли се мрсиле. — Али Црњански мрси пред нама те мисли, пред нама даје испрекидане успомене.

Зар нам се више свиђа она упрошћеност стварања, она тежња извесних уметника да нас укоче на једној главној појави, и да нас тако привежу више за мисао но само постојање, бивање, живот те мисли?

И ако ово дело говори о јунаку заморене душе, и ако нам писац казује: има нас милионима који не волимо ништа више до лишћа; дакле, толико воле живот колико се лишће креће, толико имају енергије колико лишћу треба, ипак ово дело уноси у нашу свест немир и безброј питања на која и као одговор долази само једно велико зашто? — Зар мислите да дела овакве врсте не могу имати великог васпитног утицаја на друштво?

*

Сад долазим на дела трећег представника ове категорије, Станислава Винавера.

Станислав Винавер даје филозофију њихове уметности, у опште баца један филозофски поглед на свет и на присвајање тога света. (*Громобран Свемира*, Библиотека Албатрос, II).

Ево његових рефлексија.

Ми улазимо у хаос, у бескрајно ослобођавање свега од свега, ослобођавање речи, појмова, представа од њихових стега и окова. Интуицијом идемо од једне тамнице до друге и ослобађамо све. А кад ослободимо један део робља, они ће сами после наставити наше дело. Преживели су стари облици доброга, лепога и истине. Ми ћемо изменити и битности тих појмова. А својим уметничким генијем ми ћемо тиме сугерирати реалност. Јер, нема у опште реалнога, нема ни иреалнога, све зависи од наше самосугестије. Ми хоћемо да запоседнемо једну снагу, која ће овладати космосом и у њега унети други распоред посматрања, другу етику и логику. Има да се поремети равнотежа и све оно што је у оковима да се ослободи и пусти у општи талас кретања. И досад су то велики уметници на свој начин покушавали да те необичне снаге у природи потчине себи. Само је то било делимично, и служило им не на ослобађање него на спутавање, на везивање делова у целину, то јест већег броја светова за себе, живота за себе, стезало се и збијало у један. Нису те снаге употребили на бивање, постојање и право богато стварање. Јер сваки делић свет је за себе, пун живота, кретања, треперења.

Због старог начина уметничког стварања језик је изгубио своју пластичност у изражавању, јер се морао да придржава појмова за везивање који су најбезизразнији и малобројни јер су ограничени. Док уношење стварања у склопове, управо рушење повезаних светова у мале саставне светове и животе, ствара нове појмове и уноси место укочености и стабилности једно кретање, немир, динамику, којом се лако долази до бољих и лепших израза. То улажење, управо то расклапање, разједињавање једнога, заједничкога, сталнога, јесте виша сила у безброју сила које су иступиле из равнотеже у акцију.

Главну одлику њихове уметности: дати једно ново бивање, један нов живот, један нов свет, он обележава овако: Не мора се знати, разумети, довољно је имати, дати, постојати, довољно је имати Нојев Ковчег. Овим објашњава и ону карактеристику њихове уметности да је местимично неразумљива и несхватљива за нас. А Нојев Ковчег знамо да је скуп свих живота нашега света, који имају да буду основа новоме свету јер је стари пропао. Они сматрају да носе са собом Нојев Ковчег у уметности и да им је слободно срушити старе изразе и старе основе уметничког стварања.

Другу карактеристику њихове уметности, ослобођење свега од досадањих окова најлепше је изразио у овој мисли:

Хоћемо да ослободимо Баш-Челика, да га преухитримо кад ће се он пре или после ослободити и сам. Баш-Челик је стихија, несвесна природна сила, која тежи да се разобручи. Ми идемо испред тог ослободилачког таласа.

У стварима, световима постоје замршености, нагомилани протести и контрадикције. Уласком нашим нестаће тога. А снагу њихову, снагу тог протеста, контрадикције и замршености, употребићемо да створимо своје нове светове. Једнога дана и наш израз преживеће се, и он ће бити немоћан да да и да створи. Зато ће они који дођу иза нас такође морати тражити нове начине, као што ми то чинимо у своме првом стадиуму.

У најновијим песмама Станислава Винавера ја назирем ову његову филозофију. Једна од њих *Fuga*, штампана у *Kritici* (број 7 и 8, године II) јесте слика опште динамике света у којој час једно бивање час друго избија на површину. И на крају ништа не побеђује, остаје све, и опет неизбеживо вечито кретање.

Трећа категорија дела је, — и ако им је израз њихов необичан, оригиналан и нов, у највише случајева, као и форма, која је местимице слободна, местимице везана, местимице у ритму, местимице без ритма (управо у ритму песникове душе) — за мене истина у лепоти и лепота у истини.

Таква дела су Крлежина, Назорова, Иве Андрића, Сиба Миличића, Королије, Крклеца. Ја ћу говорити о Крлежиној *Хрвашској Рапсодији*.

Све што се годинама купило у души овог младог генија о његовоме народу, све сазнање о незнању, празноверици народној; све осећање беде, ропског понижења; све страсти које га разједају — алкохол, дукан, болести; и опет сва чежња за сунцем, за новим животом, све је то млади песник збио у један сиви, дуги, прљави вагон, вагон који се вечито креће — народ хрватски, — који у себи носи и даље развија, шири све смешано: и здраве и кужне клице живота. Ту је туберкулоза; ту разједени организми; ту неизлечиве красте на дечјим телима; ту кретени са идиотским погледима: ту промукле пијанице и мушке и женске; ту глад која купи мрве са бачених уљувака;

и ту на истом месту, као од брега одваљена млада снага пуна егоизма да сачува живот; и снага старца непољуљаног као храст у гори, жилавог, са секиром у руци којом обара шумско дрвеће.

Ту празноверје, затуцаност народна; ту лакрдијаши и комедијанти, заводљивци народни; ту с друге стране поворка ходочасница која са пуним побожности гласом пева *Miserere*. И заједно с њима два млада нежна изданка. Један изданак вере, други изданик сумње, скептицизма. Један верује у долазак народнога генија који ће запаљеном бакљом осветлити мизерију, сажећи бациле, указати истину и отворити широк народни пут ка извору добра: Сунцу. Други са горким болом казује како нема генија Хрватскога, нестало га, спава. И доиста, хрватски геније спава. Али устаје, устаје у тренутку блед, измршавио, изгладнео, у робијашком оделу, у оделу у коме је заспао био кад су га за слободу идеја ланцима оковали. Онакав исти са оном истом белом робијашком блузом и са оним истим робијашким бројем. Устао, ушао у народ, пролази кроз вагоне отежући се, апатично посматрајући гомиле народа око себе. И нашао у једном куту усамљеном место и чуди се: је ли то исти онај народ који је пре толико столећа тежио југу и дошао на њ у плаво пролетње јутро? Је ли то онај народ у коме су сокови живе снаге бујајући подизали се сунцу? Је ли то оно широко плаво море? Је ли то оно *модро праскозорје*?

Све се подавило у овом сивом вагону у коме се умирући ждере, пати и мучи. Зашто су дошли на југ? Где је Сунце?

И једним необичним, гигантским покретом геније јурну узвикујући: „К Сунцу, к Сунцу!“

Збаци машиновођу, зграби заворе у своје руке и као муња управи вагоном.

Необичном брзином захуји цео строј. Осовине горе, треште; воз јури, не јури него лети, и на крају не иде више шинама, испада из њих и тражи слободан, широк пут. А геније на врху његовом кличе: Сунце, Сунце!

У своје махнитом лету прелази преко шума, усева, села, градова, — ништи све и све претвара у захуктали, запламтели жар. И то није више воз, сиви дуги тешки воз, где се умирући ждере. То је ужарени комет који својом сјајном ре-

пином жари и разара све. То је пробуђени геније народа хрватскога.

Не рече песник даље. Застао је у заковитланом и захукталом тренутку стварања народнога генија. Али мисао песникову слутим: *из ове вашре, из овог огња, из ове енергије народнога генија искалиће се нов народни живош.*

*

Ја верујем у победу Нових. Ја верујем у њихову победу над необичним снагама природе. Она је могућна. Могућна је услед необичности нашега духа. Главно оруђе којим ће то дух наш урадити јесте машта. Она је та која ће нас водити од дела до дела, од молекула до молекула као од света до света. Она ће бити та која ће моћи да уђе у мистерију чојевоковог бића. И она је та која ће дати израз незапаженоме, угушеноме и везаноме. Она је та која ће нас најпре увести у тајне целог космоса.

Ја се овде сећам речи свога професора из природних наука кад каже: није моја рука обична неравна површина, него су то светови са необичним облицима на којима живе безброј живота, са својим засецима, селима, са својим Паризима, у којима има безброј и малих и великих шеталишта.

Бити уметник који ће нам моћи пробити копрену и указати нам да видимо оно у шта нас егзактне науке убеђују, не значи ли то доћи до нових светова за које су нам доиста потребни нови изрази, јер те светове до данас нисмо запажали, нисмо стварали.

А где је толика величина простора, коју не можемо да замислимо, коју још не познајемо, а која је сва испуњена телима и ниједнога најмањег делића у њој нема који је празан, који је раван нули.

И најзад, не нагони ли нас на веровање, на признавање извесних, на око, немогућности и сама истина позната свима нама: како у високом знању до којег смо у данашњем времену дошли, стојимо пред толиким питањима као праве незналице.

Ја мислим да није потребно да наводим која су то питања пред којима ми стојимо као пред затвореним вратима и како ће нас и најмања рупица на њима обрадовати да завиримо унутра. Учини ли то уметност или наука, биће подједнако драгоцено.

Вероватно да су Нови у почетку. Можда зато ми још не можемо с њима. Зато што ни они сами нису још онде где им је тежња.

Ја не мислим да Нови нису близу да у тражењу израза пробију негде на затвореним вратима у којима ћемо моћи сви са правим уживањем свога духа бацити поглед.

И, — ма Нови и збуњени изгледали, ја волим њихов брз и широк корак ка прогресу.

Даринка Стојановић.

Јануарска и фебруарска свеска „Женског Покреша“ окаснила је поглавишћо ради извесног договора и споразума са Словенкињама.

Али, да би листи могао уредно излазити, потребно је да и прешплатници уредно одговарају својој обавези. Листи има велики број дужника и од прошле године.

Молимо пријашње листе да са прешплатом пожуре и да сакупе нове прешплатнике. Били бисмо шада у могућности да одмах издамо маршовску и априлску свеску и шиме уђемо у нормалан шок излажења.

Уредништво Женског Покреша моли женска удружења изван Београда да му шаљу податке или кратке дописе о раду.

Рукописе треба слати на адресу: Уредништво Женског Покреша, Београд, Краља Милана улица 85.

Женски Покреш излази крајем сваког месеца у свескама од два штампана табака и стаје: на годину 24 динара; на пола године 12 динара; на број 2-50 дин.

Претплату примају наши повереници, а у Београду администратор сваког радног дана од 2—4 по подне у стану уредништва.

Моле се претплатници да достављају на време администраци сваку промену своје адресе.

Ко од претплатника не прими на време број, може га тражити у року од два месеца по изласку броја.

ХРИСТИНА ОРЛУШИЋ

ЗУБНИ ЛЕКАР

ВЕШТАЧКИ ЗУБИ :-: ПЛОМБЕ
ВАЂЕЊЕ ЗУБА БЕЗ БОЛА
КРУНЕ :-: ЋУПРИЈЕ

БЕОГРАД, ТЕРАЗИЈЕ 9, I СПРАТ

НАШИ ПОВЕРЕНИЦИ:

Битољ Анка Миловановић, учитељица
Бијељина Милева Тодоровић, секретар К. С. С.
Велико Градиште Мил. Живковића, председ. Ж. Подр.
Врњци Ана Стижанин
Гор. Милановац Зора Ракићева, учитељица.
Дубровник Ženska Narodna Zadruga
Добој—Босна Деса Ђ. Докић
Доња Тузла Љубица М. Јовановић
Загреб Адела Милчиновић
Завидовић—Босна Десанка Плавшић
Земун Добротворна Задруга Српкиња
Зајечар Женска Подружина
Јагодина Милева Стефановић, секр. Ж. Подружнице
Крагујевац Шумац К. С. Сестара; Друштво Милосрђа
Крушевац Радунка Ј. Анђелковић, суплент гимназије
Краљево Катарина С. Продановић, председ. Ж. Подр.
Лазаревац Драга Марковићка, председ. Ж. Подружине
Лозница Дана Б. Ристића, председница Ж. Подруж.
Љубљана Cirila Štebi
Мостар Мара Мучибабић, секретар К. С. С.
Нови Сад Матица Напредних Жена
Ниш Јелена Петровић, учитељица
Нова Градишка Зорка Малић
Никшић Станица Шаровић, учитељица
Нови Пазар Савка Антоновић, учитељица
Неготин (Крајина) Мирослава Сантнер, настав. гимн.
Пожаревац Лепосава М. Павловић, пред. Ж. Друштва
Пожаревац Мил. Радосављевић, благ. К. С. С.
Панчево Љубица Ђ. Павловић, пред. Ж. Задруге
Панчево Мара Драгомировић
Сарајево Даша Круљ, управитељ осн. школе
Скопље Марија Шпанићка, учитељица
Сушак Милица Видовић, председ. Добротв. Задруге
Суботица Даница Радулашки
Турски Бечej Фемка Грујичић, учитељица
Ђуприја Женско Друштво председ. С. Радојковић
Ужице Цвета М Поповић
Цетиње Женска Подружина
Чачак Љубица Ј. Матић, благајн. Жен. Подружине
Шабац Софија Поповићка, учитељица.